

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 728.83(497.4Litija)
929.5Lichtenbergi

Prejeto: 11. 4. 2011

Lidija Slanauniv. dipl. oec. v pokoju, Brilejeva 6, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: lidija_slana@yahoo.com

Grad Lihtenberk in njegovi lastniki skozi stoletja

IZVLEČEK

Grad Lihtenberk pri Litiji spada med najstarejše gradove na Kranjskem. Postavili so ga vitezi Lichtenbergi, ki so po vsej verjetnosti prišli na Kranjsko kot ministeriali plemenitih Puchsov, ki so v letu 1132 ustanovili samostan Stična. Rodbina Lichtenberg je imela na Dolenjskem precej vasi in kmetij. V 14. stoletju se je ena veja rodbine naselila tudi na Štajerskem in njeni člani so bili vse do leta 1456 v službi Celjskih grofov in izumrli v letu 1541. Moški pripadniki rodbine Lichtenbergov na Kranjskem pa so izumrli v letu 1571 in grad se je dedoval po ženski liniji. Po letu 1634 so ga popolnoma zapustili in kamen uporabili pri dograditvi bližnjega gradu Bogenšperka.

KLJUČNE BESEDE

Grad Lihtenberk, vitezi Lichtenbergi, Kranjsko plemstvo, ministeriali, grofje Višnjegorski, grofje Andeški

ABSTRACT

THE LICHTENBERG CASTLE AND ITS OWNERS THROUGHOUT CENTURIES

The Lichtenberg Castle near Litija is one of the oldest castles in Carniola. It was built by the Knights of Lichtenberg, who most probably settled in Carniola as ministeriales of the noble Puchs, who in 1132 established the monastery in Stična. The Lichtenberg family was in the possession of a considerable number of villages and farmsteads in Lower Carniola. In the 14th century one family branch also settled in Styria; its members remained in the service of the Counts of Celje until 1456 and became extinct in 1541. The male members of the Lichtenberg family in Carniola became extinct in 1571 and the castle was inherited through the female line. After 1634 the Lichtenberg Castle was completely abandoned and its stone was used for the extension of the nearby Bogenšperk/Wagensberg Castle.

KEY WORDS

Lichtenberg Castle, Knights of Lichtenberg, Carniolan nobility, ministeriales, Counts of Weichselberg, Counts of Andechs

Prihod Lichtenbergov na Kranjsko (12. stoletje)

Vse kaže na to, da ima plemiška rodbina Lichtenbergov, ki je gospodarila na Kranjskem več kot sedemsto let, na spodnjem Štajerskem pa okrog sto petdeset let, svoje korenine izven Kranjske. Člani rodbine naj bi prišli na Kranjsko sredi 12. stoletja kot ministeriali svobodnih gospodov iz Puchsa, obenem še z drugimi vitezi, med katerimi so bili tudi Slepšeški, Mehovski in Mirenski.¹

Bratje Henrik I. Pris, Ditrik in Majnhalm iz Puchsa v zgornji dolini Mure pri Teufenbachu so kot sorodniki grofice Heme Breško-Selške pripadali rodbini savinjskih mejnih grofov in so imeli na Kranjskem ter v Savinjski marki številne posesti, med katere je spadalo bogato gospodstvo Višnja Gora s posestjo od Ljubljane do hrvaške meje, s središči in sedeži ministerialov v Lihtenberku, Mirni, Čretežu, Kronovem, Otočcu, Prežeku, Hmeljniku, Šumberku in Mehovem. V fevdu od freisinške škofije so imeli še Gutenwerd (Otok pri Dobravi) na Dolenjskem.²

Najmlajši brat Majnhalm je okrog leta 1132 prenesel svoj sedež na Kranjsko in s tem se je rodbina razdelila na kranjsko in štajersko linijo. Henrik I. Pris je po rani smrti brata Ditrika sam vodil šta-

jersko linijo rodbine. Vendar brata nista izgubila stika, očitno sta se zelo dobro razumela in skupaj sta gospodarila nad vsemi posestvi. Njune ministeriale srečamo kot priče v listinah obeh bratov. DURING z Mirne in Noppo z Lihtenberka sta bila na primer po svojem položaju v seznamu prič v listini Henrika IV. Andeškega iz avgusta 1211 tudi spremljevalca Henrika III. Prisa.³

Za upravljanje svojih številnih posesti so teritorialni gospodje potrebovali dobre in zanesljive ministeriale, ki so se nahajali v njihovem spremstvu ter bili stalno pripravljeni na službo in svetovanje svojim gospodom. Kot priče so bili ministeriali navedeni v listinah, ki jih je izdajal njihov gospod in tudi tako so mu izkazovali svojo zvestobo in pripadnost. Ministeriali niso bili samo upravniki gospodovih posesti, posesti so prejeli tudi v fevd in jih zapuščali svojim potomcem ter darovali cerkvenim institucijam za blagor svoje duše. Na dodeljeni posesti so od gospoda prejeli tudi dovoljenje, da si postavijo bivališče, ki je bil ali neutrjen dvor ali v primeru strateških potreb utrjen grad.

Bratje iz Puchsa so imeli zelo dobre odnose z oglejskimi patriarhi, cerkvenimi gospodi na ozemlju južno od Drave.⁴ Skupaj s patriarhom Peregrinom so že v letu 1132 sklenili, da bodo v bližini Višnje

Razvalina Lihtenberka v 17. stoletju (Valvasor, Die Ehre XI, str. 338).

¹ Komac, *Od mejne grofije*, str. 125.

² Hauptmann, *Kranjska*, str. 94; Komac, *Od mejne grofije*, str. 124 in zemljevid, str. 127.

³ F. Kos, *Gradivo V*, št. 177, str. 95 (Noppo je kot tretja priča od najmanj sedemnajstih, takoj za DURINGOM iz Mirne, ome-

njen le z imenom, vendar se zgodovinarji strinjajo, da je Lihtenberški); Hauptmann, *Kranjska*, str. 95.

⁴ Sin njihove sestre Heme, poročene z grofom Volfradom iz Trebnjega (Treffen) na Koroškem, je bil oglejski patriarh Ulrik II. v letih od 1161 do 1181.

Gore ustanovili cistercijanski samostan.⁵ Morda je prav ta odločitev pospešila Majnhalmovo naselitev v Višnji Gori, kjer je bil pred 1152 pozidan grad. In verjetno je Majnhalm, ki se je s prihodom na Kranjsko pričel imenovati po Višnji Gori, s seboj pripeljal svoje najzvestejše ministeriale, ki so zgradili Lihtenberk, Mirno in druge gradove. Novozgrajeni grad Mirna naj bi budno pazil na pot skozi dolino reke Mirne, Lihtenberk nad Šmartnim, naseljem na desnem bregu Save, pa je imel po svoji legi najprimernejšo nalogo nadzora nad potjo od Save navzdol proti Dolenjski.

Grad Lihtenberk⁶ je bil najverjetneje zgrajen pred koncem 12. stoletja in je dal ime gospodom Lichtenbergom.

Izvor plemiške rodbine Lichtenberg

V dolini Labotnice na Koroškem stojijo nad naseljem Šentpavel skromne razvaline gradu Lichtenberg. Zgodnja zgodovina gradu še ni podrobneje raziskana, vendar je domnevno stal že v začetku 12. stoletja. V bližini grajskih razvalin stoji šentpavelski samostan benediktincev, ki ga je leta 1091 ustanovil odvetnik salzburske nadškofije, grof Engelbert I. Spanheimski.

V listinah šentpavelskega samostana iz leta 1201 se nahajata omembi Henrika in Alberta Liechtenbergov, ki sta bila salzburska ministeriala.⁷ Koroški grad Lichtenberg, ki ga je imela rodbina Lichtenbergov v lasti do sredine 15. stoletja, je bil močno poškodovan v času kmečkih uporov in kmalu nato zapuščen.⁸ Nikjer pa ni najti rodbinske povezave med koroškimi in kranjskimi Lichtenbergi, obe rodbini imata tudi različna grba.

Tudi na južnem Tirolskem je v 13. stoletju stal grad Lichtenberg, čigar razvaline so še vidne. V letu 1513 je po ženski strani prešel z Lichtenbergov na rodbino grofov Khuen-Belasy, v katere posesti je še danes. Glede na dosedanje raziskave tudi tu nič ne kaže na to, da bi bili posestniki tirolskega Lichtenberga v srednjem veku v sorodstvu s kranjskimi Lichtenbergi, bistveno se razlikujeta tudi grba obeh družin. Zanimivo pa je, da sta se v 15. stoletju dve članici te rodbine poročili v tirolski plemiški družini Spaur in Villanders, ki sta bili v naslednjem stoletju prisotni tudi na Kranjskem.⁹

Lihtenberški so bili morda tudi v sorodu s salzburskimi ministeriali iz Rajhenburga, na kar kaže

tudi pri slednjih ponavljajoče se ime Prehtel (Prechtel, Prechtlin, Albreht), ki v tistih časih ni bilo zelo pogosto.¹⁰

Izvor kranjske rodbine Lichtenbergov torej še vedno ostaja zavit v skrivnost. Kot višnjegorski ministeriali so se verjetno pričeli imenovati po novozgrajenem gradu, njihov rod se je nato trdno zasedel pretežno na Kranjskem in se v teh krajih obdržal, od 16. stoletja po ženski liniji, vse do sredine 20. stoletja.

Velike spremembe in izzivi 13. stoletja

Povezavo gospodov Lichtenbergov z Višnjegorskimi dokazuje tudi ponavljajoče se ime glavnega predstavnika rodbine v tem času, Prehtela (Albreht),¹¹ kajti tudi sin Majnhalma Višnjegorskega se je imenoval Albreht. Do srede 14. stoletja so se na primer zvrstili najmanj trije znani lihtenberški Albrehti. Albreht I. je bil omenjen v 1228,¹² 1244¹³ in 1250,¹⁴ Albreht II. v letu 1293¹⁵, Albreht III. v letih od 1337 do 1341.¹⁶ Znana sta tudi dva Verianda in sicer okrog 1200¹⁷ in 1386,¹⁸ Majnhalmov oče pa je bil Veriand.¹⁹ Imeni sta torej ostali v rodbini skoraj dvesto let po izumrtju Višnjegorskih.

Majnhalmov sin Albreht Višnjegorski je umrl okrog 1209 in njegova dedinja je bila hči Zofija, ki se je v letu 1207 poročila z istrskim mejnim grofom Henrikom IV. iz mogočne rodbine Andeških. Njen brat Engelbert je umrl v otroških letih in Zofija je postala dedinja vse obsežne višnjegorske posesti na Kranjskem in v Marki,²⁰ ki so s poroko pripadle rodbini Andeških. Zofija in Henrik sta po smrti Henrika III. Prisa (1211) podedovala še vso štajersko posest Puchsov.²¹

Višnjegorski ministeriali so po Zofijini poroki postali sicer uradno ministeriali Andeških, vendar so sestavljali pretežno njeno spremstvo in se z mi-

¹⁰ D. Kos, *Vitez in grad*, str. 172, 256–257.

¹¹ Prav tam, str. 171.

¹² UBKr II, št. 54, str. 38–39; št. 55, str. 39; št. 56, str. 39–40; F. Kos, *Gradiivo V*, št. 481, str. 239–240; št. 482, str. 240, št. 483, str. 240; Bernhard, *Documenta Patriarchalia*, št. S 17, str. 284–286.

¹³ UBKr II, št. 128, str. 96–97; F. Kos, *Gradiivo V*, št. 836, str. 396; Bernhard, *Documenta Patriarchalia*, št. P 33, str. 224–226.

¹⁴ ARS, AS 1063, ZL 1250 VIII. 12; UBKr II, št. 169, str. 132–133; Baraga, *Gradiivo 6/1*, št. 112, str. 130, št. 124, str. 143–144.

¹⁵ TEA, št. 416, str. 195; D. Kos, *Vitez in grad*, str. 172.

¹⁶ GSZ, 1337 IV 24; ARS, AS 1063, ZL 1341 X. 18; D. Kos, *Vitez in grad*, str. 142.

¹⁷ Baraga, *Gradiivo 6/1*, št. 113 (lat. verzija) in 113a (nem. verzija), str. 131, 133; Komac, *Od mejne grofije*, str. 125; Grebenc, *Stična*, št. 34, str. 22 in str. 184.

¹⁸ Baraga, *Kapiteljski arhiv*, št. 16 in 17, str. 55.

¹⁹ Hauptmann, *Grofovi Višnjegorski*, str. 224–238.

²⁰ (Slovenska) Marka = pretežni del današnje Dolenjske jugovzhodno od Ljubljane vse do Gorjancev.

²¹ Hauptmann, *Kranjska*, str. 105.

⁵ Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 61–71.

⁶ V virih zapisan kot Li(e)chtenberch, Liechtemberch, Lye-temberch, Liechtenberch, Liechtenberg.

⁷ MDC III, št. 1504, str. 586.

⁸ Kohla, *Kärntner Burgenkunde*, str. 186 (*«ein öd Schloß»*).

⁹ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg; <http://austroarchiv.com>: Ekkehard Villanders je bil poročen z Elizabeto Lichtenberg, Hans, prvi baron Spaur, pa z Vereno (Frene) Lichtenberg.

nisteriali Andeških, ki so prišli večinoma z Bavarskega in so bili ustaljeni na Gorenjskem, niso pretirano družili. Zofija je imela okrog sebe tradicionalne ministeriale svoje hiše, gospode Višnjegorske, Hohenauske, Čreteške, Kronovske, Prežeške, Mokronoske, Slepšeske, Šumberške, Hmeljniške in seveda Lihtenberške.²² Ti ministeriali so bili od časa do časa tudi v spremstvu njenega moža in verjetno so tudi Lihtenberški z njim preživljali kalvarijo njegovega državnega preklica, ko je bil v letu 1208 obtožen sodelovanja pri umoru kralja Filipa Švabskega, ter vse do njegove smrti v letu 1228.²³

V januarju 1223 se v Henrikovi listini, s katero je daroval cerkvi sv. Marije v Diessenu šest kmetij na Slapu blizu Vipave, kot priča omenja Noppo z Lihtenberka (*Noppo de Lihtenberc*),²⁴ v letu 1228 pa je bil Henriku za pričo Albreht (I.) z Lihtenberka. Henrik je malo pred smrtjo, ki ga je doletela 18. julija 1228, podelil posest samostanoma v Ambrasu pri Innsbrucku in v Benediktbeuernu na Bavarskem. Albreht se je v prvi listini imenoval *Prehtilinus de Liechtenberch*, v drugi listini pa *Albertus Prehteli de Liechtenberch*.²⁵

Ž. c. Šmartno pri Litiji: grb družine Lichtenberg – detajl z nagrobnika Erazma II. Lichtenberga (foto: Lidija Slana).

Albreht I. (*Albertus Prechteli de Lichtenberch*) je bil v letu 1228 tudi priča v listini Henrika Andeškega, s katero je ta samostanu v Stični podelil posest v Stojanskem vrhu (Stehanji vasi), v Veliki in Mali Loki, mlin pri Toplicah, dve hubi pod Gorjanci (*ultra montem citra Hungariam*) v Beli krajini ter desetino od 15 hub na hribu pri Volavljah.²⁶

Ministeriali so imeli ponavadi v grbu znak svojega gospoda in tudi Henrikovo spremstvo se je kitilo z andeškim orlom, ki je kasneje postal grb vojvodine Kranjske. Čeprav so imeli v 14. stoletju Lihtenberški več različnih grbov, je v naslednjih stoletjih kot grb rodbine Lichtenberg prevladal rdeči ptič, ki po barvi spominja na andeškega orla, vendar nima v vseh upodobitvah heraldične oblike orla. Ne glede na to je v vseh dokumentih naveden kot »orel«.²⁷

Henrik IV. Andeški je umrl brez potomcev in andeška posest se je razdelila. Leto dni po njegovi smrti se je petnajstletna Agneza, hči njegovega brata Otona VII., vojvode Meranskega, poročila z devetnajstletnim Friderikom II. Babenberžanom, ki je naslednje leto nasledil očeta, avstrijskega vojvodo Leopolda VI. Slavnega. Andeške posesti, ki so obsegale večino današnje Gorenjske s središčem v Kamniku, so kot Agnezina dota pripadle njenemu možu. Zofija je začasno še zadržala pretežni del svoje dote – višnjegorske posesti, v letu 1230 pa jih je prodala svaku vojvodi Otonu in odšla v benediktinski samostan Admont na Zgornjem Štajerskem, ki je bil ustanovljen v letu 1074 na posesti sv. Heme. Umrla je v letu 1256 in je pokopana v stiškem samostanu, prav tako kot njen mož, brat, starša in stara starša, skratka, celotna dinastija grofov Višnjegorskih je tu našla poslednji počitek.²⁸ Agnezin oče Oton VII. Meranski je umrl že v letu 1234 in Friderik II. je s pomočjo Agnezine dediščine postal eden največjih teritorialnih gospodov na Kranjskem.²⁹

Andeška in višnjegorska posest pa se v letu 1230 ni razdelila le na dva dela, ministerialni grad Lihtenberk s svojimi prebivalci namreč ni pripadel niti Frideriku II. Babenberžanu niti Otonu Meranskemu. Vmešal se je nihče drug kot mogočni oglejski patriarh Bertold (1182–1251), najmlajši brat Henrika IV. Andeškega in eden najbolj uspešnih diplomatov svojega časa. Po svoji funkciji kot patriarh je bil tudi mejni grof na Kranjskem in v Istri. Iz višnjegorske in andeške dediščine je zahteval in dobil gradove Lihtenberk, Vernek in Mirno s pripadajočimi ministeriali ter Slovenj Gradec.

²⁶ UBKr II, št. 56; F. Kos, *Gradivo* V, št. 483, str. 240; Bernhard, *Documenta Patriarchalia*, št. S 17, str. 284–286.

²⁷ D. Kos, *Vitez in grad*, str. 171; heraldični orol mora biti povsem simetrična figura, lihtenberški »orel« pa ima trup zasukan v desno, prav tako nogi (glej: <http://www.grboslovje.si/figureorel.php>).

²⁸ Komac, *Od mejne grofije*, str. 124.

²⁹ Prav tam, str. 86, 100–101.

²² Komac, *Od mejne grofije*, str. 106.

²³ Schütz, Henrik Istrski, str. 123–132.

²⁴ UBKr II, št. 43, str. 32; Kos, *Gradivo* V, št. 371, str. 192.

²⁵ UBKr II, št. 54, str. 38–39; št. 55, str. 39; št. 56, str. 39–40; F. Kos, *Gradivo* V, št. 481, str. 239–240; št. 482, str. 240.

Ministeriali s teh gradov so bili odslej v Bertoldovem spremstvu, ki je bil tudi posvetni knez z mejno-grofovsko oblastjo ter obširnimi lastnimi posestvi in se je zlasti po državnem preklicu v letu 1236 nad Friderikom II. Babenberžanom, možem nečakinje Agneze, pogosto mudil v slovenskem delu svojega ozemlja, torej na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem. Bil je cerkveni poglavar, deželni knez in zemljiški gospod, po izjavah sodobnikov markantnega videza. V svoji dolgi vladavini, ki jo je nastopil pri šestintridesetih letih, si je zelo prizadeval za večjo oblast posvetne države patriarhata, ki je v njegovem času doživela največji razcvet. V letu 1238 je sedež patriarhata prenesel iz Ogleja v Videm.³⁰ V njegovem spremstvu je bil tudi Albreht I. z Lihtenberka. V maju 1244 je bil Albreht (*Prehtelinus de Liechtenberch*) priča v listini, sestavljeni v Tolminu, s katero je patriarh Bertold jamčil Hermanu (II.) Ortenburškemu 1000 breških novcev za osvoboditev grofa Ulrika (II.) s Strmca.³¹

V mesecu avgustu 1250 je osemindesetletni patriarh Bertold med bivanjem v Stični potrdil posestne listine kostanjeviškega in stiškega samostana. V prvi listini, izdani 12. avgusta, je potrdil kostanjeviškemu samostanu vse desetine, ki mu jih je bil podaril koroški vojvoda Bernard. Med pričami je bil naveden Albreht I. z Lihtenberka (*Prehtelinus de Lyetemberch*).³² Albreht I. je bil decembra tega leta v Ogleju in je nastopil kot priča pri patriarhovi zastavitvi nekih posesti grofu Ulriku s Strmca na Koroškem.³³

V drugi listini, izdani v Stični 13. avgusta 1250, je patriarh potrdil vse poimensko navedene posesti, ki jih je samostan Stična pridobil z ustanovami, zamenjavami in nakupi v času do leta 1250. Posesti so bile zapisane kronološko, tako da pomeni zaporedna številka 15, kjer je navedeno, da je Veriand (oz. Wertrand) Lichtenberg zamenjal vas s štirimi kmetijami v Dolu za stiško vas Kostrevnico, čas okrog leta 1200.³⁴

Veriand je bil torej prvi Lichtenberg, omenjen na Kranjskem in po vsej verjetnosti je bil tudi graditelj Lihtenberka. Grad Lihtenberk je bil sicer v pisnih virih kot »castrum Liechtenberch« omenjen šele v letu 1250, ob sklenitvi zavezništva med patriarhom Bertoldom in Ulrikom, sinom koroškega vojvode Bernarda Spanheima, proti grofu Majnhardu III. Goriškemu.³⁵

Z zaporedno številko 32 je bila v drugi patriarhovi listini s 13. avgusta 1250 označena darovnica Noppa (oz. Poppa)³⁶ Lichtenberga, s katero je podaril samostanu pet kmetij pri Bratencah pri Temenici, ki so bile neki neimenovani osebi zastavljene za 10 mark in jih je moral samostan še odkupiti.³⁷ Noppo je bil omenjen kot priča v listini Henrika IV. Andeškega leta 1211³⁸ in leta 1223.³⁹

V letu 1251, ko je kot zadnji moški član rodbine Andeških umrl eden najvplivnejših patriarhov v zgodovini Ogleja, je bila šestintridesetletna nečakinja Agneza že vdova po vojvodi Frideriku II. Babenberškem, ki je padel v bitki v letu 1246, ter od 1248 poročena z Ulrikom III., sinom koroškega vojvode Bernarda II. Spanheima. S tem zakonom je nekdanja andeška in višnjegorska posest pripadla Spanheimom, ki so si prav tako želeli postati »gospodje Kranjske«.

Ministeriali, ki so bili pripadli Babenberžanu, so morali spet menjati gospodarja, Lihtenberški, Verneški in Mirenski pa so bili že dolga leta v varnem zavetju Ogleja in so upali, da se še dolgo ne bo nič spremenilo. Žal jih burne borbe za oblast, ki so se dogajale v drugi polovici 13. stoletja, niso obšle. Kmalu so se tudi oni znašli v središču dogajanja.

Po Bertoldovi smrti so si Spanheimi, ki niso priznali oglejske dediščine, enostavno prilastili oglejske posesti na Kranjskem. Ulrik je Vernek porušil in v neposredni bližini Lihtenberka zgradil grad Jablanico, ki je pomenila konkurenco Lihtenberku. O tem, da bi porušil tudi Lihtenberk, ni podatkov, morda po njegovem mnenju ni imel take strateške lege kot Vernek ob reki Savi. S temi posegi pa je Ulrik prekršil sporazum, sklenjen s patriarhom v letu 1250, v katerem je bil obljubil, da si ne bo prilaščal pravice nad ljudmi in posestmi, ki so pripadali gospostvom Mirna, Vernek in Lihtenberk.⁴⁰ Zlepa ali zgrda si je nameraval prisvojiti andeško in višnjegorsko dediščino, z namenom oslabitve položaja Ogleja na Kranjskem in z željo po lastni uveljavitvi deželnega gospostva na Kranjskem.⁴¹

Začasen mir je prinesla šele pogodba med Ulrikom in patriarhom Gregorjem di Montelongom, sklenjena v Čedadu v novembru 1261, tako imenovani Čedadski mir, po katerem bi moral Ulrik patriarhu vrniti vse zasedene posesti, spet pozidati Vernek, druge posesti naj bi dobil v fevd. Ulrik je dobil sodno oblast nad celotno Kranjsko, razen nad

³⁰ Okoliš, Patriarh Bertold, str. 165–184.

³¹ UBKr II, št. 128, str. 96–97; F. Kos, *Gradivo* V, št. 836, str. 396; Bernhard, *Documenta Patriarchalia*, št. P 33, str. 224–226.

³² ARS, AS 1063, ZL 1250 VIII. 12; UBKr II, št. 169, str. 132–133; Baraga, *Gradivo* 6/1, št. 112, str. 130.

³³ Baraga, *Gradivo* 6/1, št. 124, str. 143–144.

³⁴ Baraga, *Gradivo* 6/1, št. 113 (lat. verzija) in 113a (nem. verzija), str. 131, 133; Komac, *Od mejne grofije*, str. 125; Grebenc, *Stična*, št. 34, str. 22 in str. 184.

³⁵ Baraga, *Gradivo* 6/1, št. 118, str. 136–138.

³⁶ Ime Poppo je navedeno v latinski verziji listine z 13. avgusta 1250, ime Noppo pa za isto osebo v nemški verziji dokumenta.

³⁷ Baraga, *Gradivo* 6/1, št. 113 in 113a, str. 132 in 133; Grebenc, *Stična*, št. 34, str. 24 in str. 189–190.

³⁸ UBKr II, št. 21, str. 14; F. Kos, *Gradivo* V, št. 177, str. 95.

³⁹ UBKr II, št. 43, str. 32; F. Kos, *Gradivo* V, št. 371, str. 192.

⁴⁰ Baraga, *Gradivo* 6/1, št. 118, str. 136–138.

⁴¹ Komac, *Od mejne grofije*, str. 168–172.

oglejsko posestjo ter njenimi ministeriali in kosezi v okolici Mirne in Lihtenberka.⁴²

Agneza Andeška je umrla v januarju 1263 in je pokopana v Stični, njen sin Henrik je umrl leta 1259 in je pokopan v kostanjeviškem samostanu, hčerka, ki je tudi umrla v otroških letih, pa je pokopana v vetrinjskem samostanu.⁴³ Ulrik III., zadnji moški posvetni član rodbine Spanheimov, je umrl leta 1269 in koroški vojvoda ter gospod Kranjske je na podlagi dedne pogodbe postal njegov bratranec, češki kralj Otokar II. Přemysl. Ta je po pogodbi dobil vso andeško-višnjegorsko in spanheimsko dediščino.⁴⁴

Ministeriali na oglejskih posestih pa še niso imeli miru. Lihtenberk je bil pod Otokarjem spet v nevarnosti. Njegovega gradiščana Lichtenberga naj bi Otokar v letu 1270 za nekaj časa celo zaprl v ječo, ni pa verjetno, da je bil grad tudi porušen, čeprav Valvasor nekaj takega omenja.⁴⁵

V letu 1274 je patriarh Rajmund della Torre od Otokarja med drugim zahteval vrnitev gradov na Kranjskem,⁴⁶ (med njimi nedvomno tudi Verneka, Mirne in Lihtenberka), ko pa je moral Otokar v letu 1276 kralju Rudolfu Habsburškemu vrniti vse posesti, razen Češke in Moravske, je patriarh spet razpolagal z Lihtenberkom.⁴⁷ Zanimivo je, da se od 1261 do 1288 niti grad Lihtenberk niti plemiči Lichtenbergi v ohranjenih oglejskih listinah nikjer ne omenjajo, čeprav so na gradu prebivali in skrbeli za gospodarske zadeve, saj ime Albreht kaže na kontinuiteto rodu. V fevdu so imeli tudi precej posesti, s katero je bilo treba gospodariti, Oglej pa je po vsej verjetnosti skrbel za vojaško upravo. Grad je namreč do okrog leta 1288 upravljal Bertold s Soffumberga v Furlaniji, ki je upravljal tudi Mirno.⁴⁸ V letu 1288 je moral patriarh spet zahtevati vrnitev zgoraj naštetih posesti od koroškega vojvode Majnharda IV. Goriško-Tirolskega, ki je bil tudi zastavni gospod Kranjske in si je grad okrog leta 1288 enostavno prilastil.⁴⁹ Gotovo je grad patriarhu le pomenil določeno strateško vrednost, saj je stal blizu poti med Savo in dolino reke Krke.

Očitno je patriarh v letu 1293, ko je umrl Albreht (*Prehtlin*) II. Lichtenberg, že spet imel Lihtenberk, kajti grad je podelil v varstvo dvema plemičema z Bleda, Gebhardu Panini in Rochlepu, možema Albrehtovih hčera, Judite in Tugent.⁵⁰ Oba sta prejela varstvo gradu v imenu žena in njunih dedičev, kar pomeni, da je na gradu prebivalo več družin in tudi rod Lichtenbergov se je

nemoteno nadaljeval po Albrehtovem nasledniku Albrehtu III., ki je bil v letu 1293 verjetno še mladoleten. Patriarhi so grad podeljevali v varstvo po grajskem fevdnem pravu (*feudum habitantiae*), torej v pogodbeno grajsko upravo. Plemič je moral na gradu dejansko prebivati, drugače je fevd izgubil.⁵¹

Oglej je nato grad Lihtenberk obdržal do leta 1445, ko se je patriarh Ludvik III. Scarampi Mezzarota odpovedal posvetni oblasti.⁵² Izjema je bilo le 30 let med novembrom 1305 in 1335, ko sta imela Lihtenberk (*Lyetemberch*), Mirno (*Neydeck*), Vernek (*Werdenek*) in še nekaj drugih oglejskih gradov v zastavi koroška vojvoda Henrik in Oton Goriško-Tirolska, vključno s posestjo in vsemi pravicami.⁵³

Življenje na Lihtenberku v 14. stoletju se umiri

Ko je Valvasor opisoval Lihtenberk, ki naj bi ga gospodje Lichtenbergi imeli »dolga leta v mirni lasti«,⁵⁴ vseh teh političnih pretresov v 13. stoletju gotovo ni podrobneje poznal ali pa jih ni upošteval. Verjetno je bilo naslednje stoletje bolj mirno, če izznamemo veliko lakoto v Evropi v začetku stoletja (1315–1317) ter epidemijo kuge, ki je sredi stoletja zdesetkala evropsko prebivalstvo in tudi Kranjski ni prizanesla. Na političnem področju je to stoletje zaznamoval prevzem neposredne oblasti Habsburžanov nad Kranjsko v letu 1335 in njihovo postopno širjenje proti morju ter vzpon Celjskih grofov, ki je za kratek čas temeljito spremenil razmerje politične moči na tem ozemlju in je ob koncu stoletja nekoliko vplival tudi na nadaljnjo usodo rodbine Lichtenbergov.

Lichtenbergi so v 14. stoletju živeli razmeroma mirno in skrbeli za svoje posesti ter za blagor svoje duše. Kot njihovi predniki izpred dvesto let so prodajali, kupovali in menjali zemljišča in kmetije ter bili tudi dobrotniki cerkve, posebno stiškega samostana. In kako je izgledal njihov grad, o katerem danes skorajda ni več sledu? Na podlagi skromnih ostankov se da sklepati, da je bil Lihtenberk visoka trdna hiša, pozidana na precej strmi kopi v približno pravokotnem tlorisu v izmeri okoli 9 krat 18 metrov. Prvotno je poleg pritličja stavba obsegala še tri nadstropja in je bila pokrita s štirikapno streho. Predgradje je bilo urejeno na drugi strani grajskega jarka, tam, kjer je še danes ohranjena razvalina mlajše gospodarske stavbe.⁵⁵

⁴² Prav tam, str. 170–175.

⁴³ Jaksch, *Geschichte Kärntens*, str. 38.

⁴⁴ Komac, *Od mejne grofije*, str. 225–229.

⁴⁵ Valvasor, *Die Ehre*, X, str. 224.

⁴⁶ MDC V, št. 151, str. 102.

⁴⁷ D. Kos, *Vitez in grad*, str. 171.

⁴⁸ Prav tam, str. 172.

⁴⁹ MDC VI, št. 79, 81, str. 54–55; Komac, *Od mejne grofije*, str. 175 (op. 784).

⁵⁰ TEA, št. 416, str. 195; D. Kos, *Vitez in grad*, str. 172.

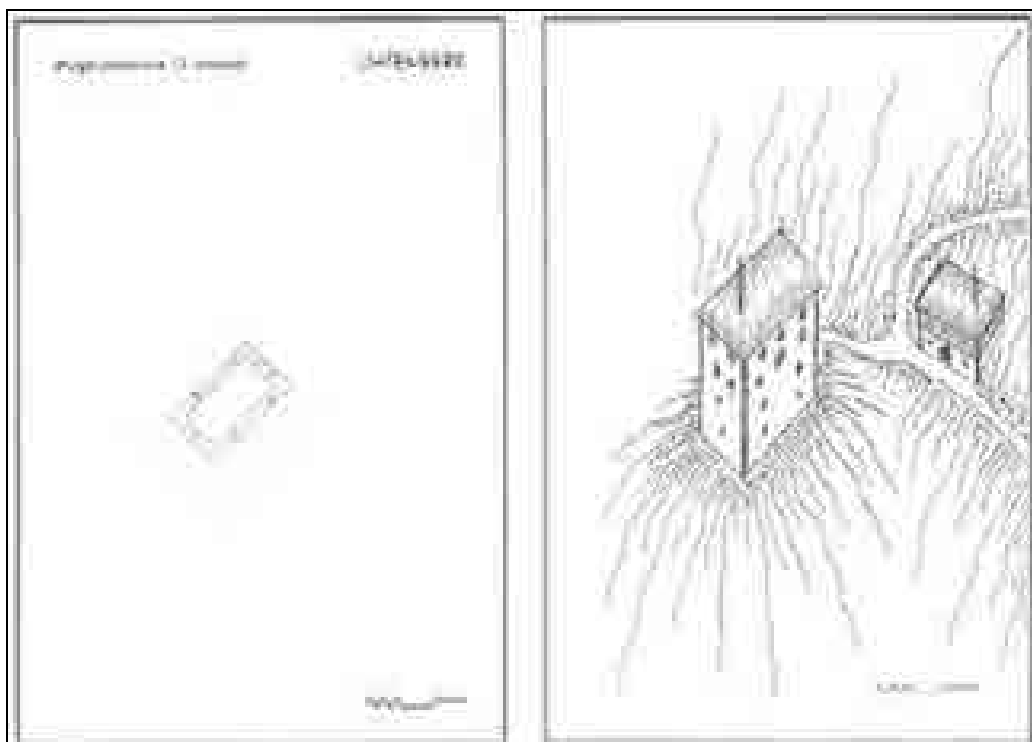
⁵¹ D. Kos, *Vitez in grad*, str. 63, 171. V literaturi je nekaj napačnih navedb, da sta imeli sestra Judita in Tugent Lichtenberg, soprogi Rochlepa in Gebharda z Bleda, v letu 1293 v »*feudum habitantiae*« grad Lože/Leitenburg (Štuparšumi, Stavnba dediščina, str. 607; Sapač, *Grajske stavbe* 20, str. 18).

⁵² Skubic, *Ribnica*, str. 28–29.

⁵³ MDC VII, 1961, št. 310, str. 118–120.

⁵⁴ Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 339.

⁵⁵ Sapač, *Razvoj grajske arhitekture*, str. 20; Stopar, *Grajske stavbe* 13, str. 85.

Lihtenberk ok. leta 1200 (Sapač, Razvoj grajske arhitekture).

Iz malo ohranjenih listin tega obdobja je razvidno, da so imeli Lichtenbergi posest po vsej Dolenjski. Skoraj nemogoče je iz vse množice imen razpoznati natančne družinske povezave med njimi, zato bodo v nadaljevanju pri tem prisotne tudi nekatere domneve, podprte s kombiniranjem ter usklajevanjem podatkov iz različnih virov.

Viljem z Lihtenberka (*Wilhelm von Liechtenberch*) je bil v letu 1335 za pričo Vošalku s Štrasberka in ženi Agnezi, ki sta prodajala tri hube na Poljanah in pri Mirni peči.⁵⁶ Margareta, hči Lovrenca Auersperga, ki naj bi umrl leta 1350, naj bi bila poročena z »nekim« Lichtenbergom. Morda je bil to ravno Viljem.⁵⁷

Vsi člani rodbine pa niso imeli zanimanja za mirno družinsko življenje. Pustolovska žilica jih je gnala v svet in najbolj pogost način potovanja po svetu je bil služenje v kakšni najemniški vojski. Palman Lichtenberg naj bi bil poveljnik najemniških plačancev, ki so v letu 1337 pod grofom Friderikom Ortenburškim služili srbskemu despotu Dušanu Silnemu.⁵⁸ Pilgrim, duhovnik v Paternionu na Koroškem, je bil omenjen v avgustu 1338.⁵⁹ Zelo

verjetno sta Palman in Pilgrim pripadala rodbini koroških Lichtenbergov, kajti njuna neposredna povezava s kranjskim Lihtenberkom nima trdne osnove.

Jurij I. (*Georg*) in Albreht III. (*Prichtel*) z Lihtenberka sta bila v letu 1337 priči Leopoldu iz Dan, ki je stiskemu samostanu prodal tri hube blizu Metnaja.⁶⁰ Zanimivo je, da je imel ta Albreht v grbu iz trohriba rastočo jablano, polno jabolok, ki je bila značilnost grba bližnjih Jablaniških (Apfaltrejev).⁶¹ Gotovo je bil z Jablanico nekako povezan, saj je bil v letu 1341 omenjen tudi tam.⁶²

Albreht in Jurij sta imela več sinov. V primeru, da so bili Albrehtovi sinovi Veriand, Grifo (Graf) in Gašper, je moral biti Bertold sin ali Jurija I. ali Viljema, kajti Bertold in Grifo, ki sta bila v letu 1393 solastnika gradu, sta bila bratranca. Jurij II. je bil mogoče sin Jurija I.⁶³

Bertold »*Lichtenberger*« in žena Ana sta v letu 1371 prodala kovaču Štefanu zemljišče za mlin pri Šentjerneju.⁶⁴ Zanimivo je, da Bertold ni imel lastnega pečata, listino sta pečatila priči Herman Čre-

⁵⁶ Bizjak, Preinfalk, *Turjaška knjiga listin* I, št. 56, str. 112–114.

⁵⁷ Hübner III, tab. 758.

⁵⁸ Kosj, *Potujoči*, str. 77. Drugi viri postavljajo viteza Palmana na Štajersko, najprej v službo Habsburžanov, nato v službo Dušana Silnega in njegove sestre Jelene (http://de.wikipedia.org/wiki/Palman_Bracht).

⁵⁹ Otorepec, Gradivo – Videm, št. 838, str. 170; Jakič, *Gra-*

dovi, str. 445.

⁶⁰ GSZ, 1337 IV 24.

⁶¹ ARS, AS 1063, ZL 1350 XI. 23.; D. Kos, *Vitez in grad*, str. 172.

⁶² ARS, AS 1063, ZL 1341 X. 18.; D. Kos, *Vitez in grad*, str. 142.

⁶³ ARS, AS 309 XXIX/L, Erazem Lichtenberg, poročno pismo Jurija iz l. 1363 (št. 28).

⁶⁴ Bizjak, Preinfalk, *Turjaška knjiga listin* I, št. 183, str. 248.

teški in Ulrik Turner. Žena Ana naj bi bila iz rodu štajerskih plemičev Teuffenbachov.⁶⁵ Verjetno je bil Bertold prvi Lichtenberg, ki se je povezal s štajerskimi plemiči, kar je pospešilo ustanovitev štajerske veje rodbine v naslednjih letih. V letu 1393 sta Bertold in Ana stiskemu samostanu podarila dve kmetiji v Regrči vasi v šmihelski župniji.⁶⁶

Veriand z Lihtenberka, ki je bil poročen s Floro, po vsej verjetnosti sestro Lovrenca I. s Hmeljnika, je umrl pred letom 1386. V tem letu je verjetno umrla tudi Flora, saj je njen nečak Lovrenc II. Hmeljniški v juniju tega leta izpričal glede kmetije v Hrastju, ki jo je njegova pokojna teta Flora (*mein müm Florey ... selig*), vdova Verianda Lihtenberskega (*Weryants des Lichtenberger*), podarila župniku iz Mirne peči, da se je z župnikom povsem poravnal. Lovrenc je namreč od župnika za kmetijo prejel osem mark beneških šilingov, kmetija sama pa je lahko za vedno ostala v župniji.⁶⁷ Isti dan sta Herman in Viljem, grofa Celjska, to poravnavo potrdila in zapečatila.⁶⁸

Jurij iz Mačkovca (*Katzendorf*) pri Žužemberku, ki je v letih 1490–91 cerkvenim ustanovam v Novem mestu, tik pred ustanovitvijo novomeškega kapitlja, prodal precej posesti v tamkajšnji sosesčini, naj bi bil po ženski strani potomec viteзов Lichtenbergov.⁶⁹

Drugi sin Albrehta III., Gašper z Lihtenberka, je imel dve hčeri, ki sta bili njegovi dedinji. Prva je bila Agneza, poročena z Burkhardom Holzhausnom, ki je bil celjski glavar v Postojni,⁷⁰ druga neimenovana hči naj bi bila poročena z Bertoldom iz Sušja (*von der Dürr*).⁷¹

Bertold in njegov bratranec Grifo sta bila v letu 1393 navedena kot solastnika Lihtenberka.⁷² Grifo (*Greyff der Lychtenberger*) in žena Diemuta (*Dyemot*) sta v letu 1396 prodala hubo v Brezovem bratovščini cerkve sv. Nikolaja v Novem mestu za osemnajst in pol marke beneških šilingov. Kmetija je bila namenjena za luč pri sv. Nikolaju in za druge cerkvene potrebe. Grifo si je zase in za svoje dediče zagotovil zavetništvo nad podarjeno kmetijo, kar je Lichtenbergom vsako leto prinašalo mernik ovsu in dve kokoši.⁷³

Družinske zdrahe v 15. stoletju

V letu 1406 so bili kot dediči gradu in posesti imenovani le trije Lichtenbergi, Nikolaj, Grifov sin, njegov brat Janez in njun bratranec Erazem I. Iz

tega leta je namreč ohranjen popis celotne posesti Lichtenbergov, ki je bila oglejski fevd. Oglejski patriarh Anton II. Panciera je 1. aprila 1406 v Vidmu svojemu zvestemu fevdniku Nikolaju, ki je po patriarhovih besedah izviral iz plemenitemu rodu Grifa Lichtenberga (*Gräysi von Liechtenberg*), njegovemu bratu Janezu (*Johan*) in bratrancu Erazmu (*Erasm*) ter njihovim dedičem, potrdil vse fevde, ki so jih imeli že njihovi predniki.⁷⁴ Ti fevdi so bili: grad Lihtenberk z vsem, kar mu pripada, 2 hubi in polovica lastnine s prodajno pravico v »Saiffriedsoll«, 4 hube in mlin v Selih (*Gesticz*), 2 hubi v Lupinici (*Lupinicz*), huba v Žnidarju (*Snaydenberg*), huba v Libergi (*Wilpurchgschies*), huba v Jablanici (*Aphalter*), 3 hube in desetina v Gobi (*Schwainperg* oz. *Schwamperg*), huba v Vodica (*Wodicz*), huba v Brezjah (*Fresaw*), 2 hubi na Šentjurski gori (*S. Jorgenperg*), huba v Preski (*Princzkha*), 3 hube in vinska gorica v Jelši (*Erlaw*), 4 hube in ribolov v Hotiču (*Goticz*), huba in mlin v Blagovici (*Glogouicz*), desetina v Logu (*Auen*) in v Šmartnu (*Sand Merthen*), 7 hub v Polšniku (*Philperg*).⁷⁵

Očitno so bili nekateri člani rodbine prikrajšani pri podelitvi dediščine in začeli so se družinski prepiri. Na četrtno gradu kot dediščino sta se namreč v letu 1407 sklicevali pranečakinji Gašperjeve žene, Agneza z Werdensteina in njena sestra Diemuta. S pritožbo sta šli celo pred deželnega kneza Ernesta Habsburškega in uspeli. Lihtenberk je bil sicer še vedno oglejski fevd, vendar je za izvajanje deželnega prava skrbel deželni knez.⁷⁶

Andrej Lichtenberger, po vsej verjetnosti Nikolajev starejši sorodnik, je umrl 1406 in njegovi dve hubi »zu Griletsch« in »zu Witeczgeschies« je Pavlu Wuldersu podelil deželni knez Ernest, kar pomeni, da nista spadali v oglejsko posest.⁷⁷

Lichtenbergi so bili v sorodu z nekaterimi bližnjimi plemiškimi družinami, kar je posredno razvidno iz listine iz leta 1419, v kateri nastopa Mainzlin Verneški s stricem (*Oheim*) Hansom Liechtenbergerjem kot darovalec hiše v Šentvidu stiskemu samostanu.⁷⁸ Morda je bil Lihtenberski brat Mainzlinove matere, saj je izraz »*Oheim*« praviloma pomenil krvnega sorodnika. V letu 1424 je Hans Liechtenberger pečatil listino Ulrika Macarola in žene Elizabete, ki sta stiški opatiji prodala kmetijo v trebanjski fari.⁷⁹

⁶⁵ Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 338.

⁶⁶ Grebenc, *Stična*, št. 267, str. 80.

⁶⁷ Baraga, *Kapiteljski arhiv*, št. 16, str. 55.

⁶⁸ Prav tam, št. 17, str. 55.

⁶⁹ Baraga, *Kapiteljski arhiv*, št. 136, str. 95, št. 137–139, str. 96; Šribar, Valvasorji, str. 126.

⁷⁰ Jakič, *Gradovi*, str. 256.

⁷¹ Smole, *Graščine*, str. 259.

⁷² Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 338.

⁷³ Baraga, *Kapiteljski arhiv*, št. 23, str. 57.

⁷⁴ Bizjak, Preinfalk, *Turjaska knjiga listin* II, št. 23, str. 78.

⁷⁵ Prav tam, glej indeks: str. 583–623.

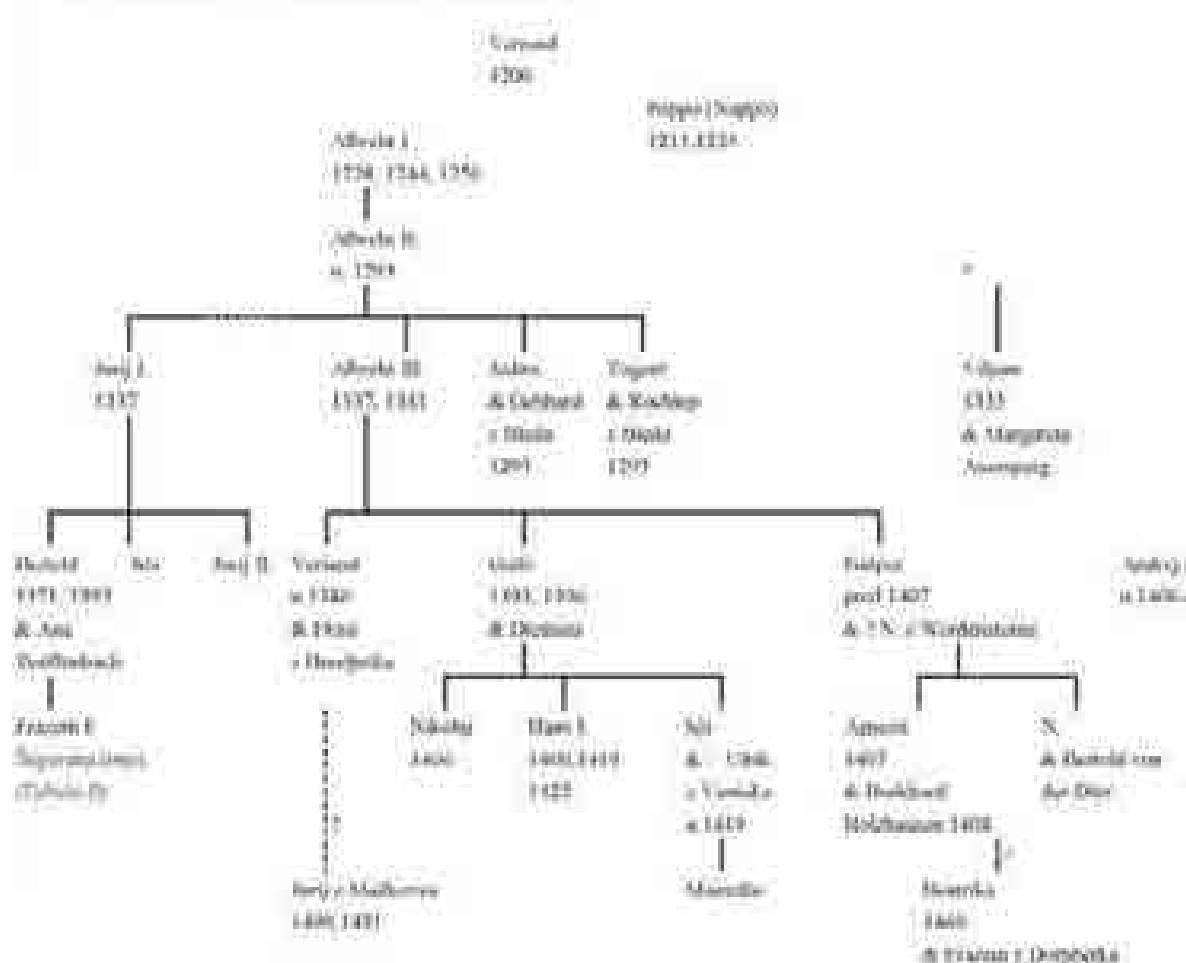
⁷⁶ D. Kos, *Vitez in grad*, str. 172 (op. 436).

⁷⁷ Umek, *Erbergi in Dolski arhiv*, str. 52.

⁷⁸ Grebenc, *Stična*, št. 289, str. 85.

⁷⁹ GSZ, 1424 VII. 18.

TABELA 1: STARŠI LIHTENBERGOV + KRONIKA LITSIJA

Štajerska veja Lichtenbergov

Ob koncu 14. stoletja so nekateri Lihtenberški stopili v službo Celjskih grofov, kjer so se precej visoko povzpeli kot fevdniki in zakupniki posesti, oskrbniki na številnih gradovih in uradniki, tam so si ustvarili družine, prav tako njihovi potomci, tako da lahko upravičeno govorimo o štajerski veji Lichtenbergov, ki je obstajala skoraj do sredine 16. stoletja.⁸⁰ Šele od njenega izumrtja lahko govorimo o Lichtenbergih, ki so živeli le na območju Kranjske, takrat že povezani z rodbino Schwab.

Kot je bilo že omenjeno, naj bi bil Bertold Lichtenberg poročen z Ano iz pomembne štajerske plemiške rodbine Teuffenbachov.⁸¹ Domnevna zakonca se omenjata od 1371 do 1393. Med njunimi sinovi je največjo čast v svojem dolgem življenju dosegel Erazem I., ki naj bi bil rojen okrog

leta 1375. Že zelo mlad je stopil v službo Celjskih in v letu 1400, ko se je oženil z Barbaro, hčerko Štefana Wissendorferja,⁸² je bil že gradiščan na gradu Rogatec, ki so ga od Krške škofije imeli v fevdu Celjski.⁸³ Kasneje je prišel v Celje, kjer je napredoval do pomembne službe dvornega mojstra Celjskih. S Hermanom II. Celjskim je kot dvorni mojster pečatil listino o zamenjavi posesti med kartuzijo Pleterje in Viljemom Paumkircherjem.⁸⁴ Do leta 1437 je pečatil še številne druge listine s svojim zanimivim pečatom, ki prikazuje kronanega rdečega ptiča oziroma orla, ki se pripravlja, da bo poletel, stoječega na zelenem trohribu z belim ozadjem.⁸⁵ Ta podoba je v letu 1546 oplemenitila tudi grb Wagnov, v 17. stoletju pa je malo spremenjena postala del grba baronov in grofov Lichtenbergov.⁸⁶

⁸² ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

⁸³ Prav tam.

⁸⁴ ARS, AS 1063, ZL 1421 XII. 11; Mlinarič, *Kartuzija Pleterje*, str. 158.

⁸⁵ ARS, AS 1063, ZL 1428 II. 8, Krapina; Šribar, Valvasorji, str. 125.

⁸⁶ ARS, AS 1063 ZL, 1546 III. 17; Umek, *Erbergi in Dolski arhiv*, str. 53 (Prenos grba na Hansa in Krištofa Wagna).

⁸⁰ Pirchegger, *Untersteiermark*, Valdek (str. 175), Stari Žalec (str. 182), Forhtenek (str. 206), Velenje (str. 210), Anderburg, Blagovna (str. 228–229), Rifnik (str. 231), Žusem (237).

⁸¹ Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 338; ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

Erazem I. Lichtenberg si je poleg opravljanja donosne službe na dvoru Celjskih nabiral tudi dodatno premoženje. Od leta 1406 je imel potrjen delež na Lihtenberku in prištevali so ga tudi h kranjskim plemičem.⁸⁷ V letu 1426 mu je sestrična Katarina iz Fürstenfelda, hči Merta II. Rogaško-Lemberškega in pl. Lichtenbergove, prodala gospostvo Rifnik s polovico gradu in še nekaj krških fevdov, drugo polovico gradu je prejel po njeni smrti v letu 1437 oz. v nekaterih virih 1445.⁸⁸ Po Erazmovi smrti je v letu 1456 krški škof bogato gospostvo podelil neposredno njegovim sinovom.⁸⁹

Friderik II. Celjski, približno Erazmov vrstnik po letih, ga je v letu 1437 bogato obdaril, podelil mu je 81 nepremičnin v 35 vaseh in zaselkih v sodnem območju Lemberg. Tudi ta posest je bila po Erazmovi smrti podeljena sinovom, razen dela, ki je prešel na Prueschinke – grofe Hardegge.⁹⁰

Erazem I. je skrbel tudi za svoj dušni blagor in v aprilu 1428 je z Viljemom s Kozjaka, župnikom v Beli Cerkvi in Jurijem Mindorferjem, oskrbnikom na Klevevžu, izdal pravila bratovščine Presvete trojice in Naše ljube Gospe pri cerkvi sv. Antona v Novem mestu, župnija Mirna Peč, ki je najzgodnejši zametek današnje škofije Novo mesto.⁹¹ Umrli je v visoki starosti pred letom 1456. Soproga Barbara je v tem letu že kot vdova izdala zadolžnico na sinova Hansa in Boltežarja.⁹² Zanimivo pa je, da je bil Erazem naveden tudi med štajerskimi plemiči – deželani na seznamu iz leta 1424 v zvezi z dedno poklonitvijo štajerskega plemstva Frideriku IV., ki je po smrti Ernesta Železnega kot skrbnik njegovih mladoletnih sinov zavladal notranjeavstrijskim dežlam.⁹³ Erazem je bil naveden tudi v seznamu Kranjcev iz leta 1421–1422, poleg »kranjskega« bratranca Hansa I., v seznamu kranjskih deželnih stanov iz leta 1446 pa sta navedena le še Hansova sinova, Hans II. in Martin.⁹⁴

Erazem I. in Barbara sta v svojem dolgem zakonu imela lepo število otrok: polnoletnost jih je dočakalo šest: Žiga I., Hans, Franc I., Boltežar in Uršula. Po Erazmovi smrti so dobili bogato dedščino.⁹⁵

Najstarejši Erazmov sin Žiga I. se je okrog 1420 še zelo mlad poročil z Margareto, hčerko štajerskega plemiča Žige Rogendorfa.⁹⁶ Izgleda, da ni imel otrok in tudi podjeten ni bil tako kot njegovi mlajši bratje. V letu 1460 mu je brat Hans I. odstopil del posestva Blagovna (*Reifenstein*), ki ga je kupil od Jošta Soteškega.⁹⁷ Žigo I. srečamo še kot gosta na poroki nečakinje Veronike na Lihtenberku v letu 1470, naslednje leto je bil že pokojni.

Drugi Erazmov sin Hans je imel v letu 1436 v fevdu od Friderika II. Celjskega grad Stari Žalec (*Alt-Sachsenfeld*) in stolp Log pri Polzeli (*Turn an den Awen*).⁹⁸ V letu 1464 je Hans Štefanu Prueschinku prodal nekaj krških fevdov. Tudi on je dočakal za tiste čase častitljivo starost, umrl je v letu 1480.⁹⁹

Tretji Erazmov sin Boltežar naj bi se poročil z Ano Lamberg.¹⁰⁰ Leta 1456 je izpričan kot celjski glavar grofije v Marki in Metliki, ki jo je imel zadnji celjski grof Ulrik II. v zastavi od Habsburžanov.¹⁰¹ Ko je po Ulrikovi nasilni smrti 9. novembra istega leta v Beogradu prevzel Metliko Habsburžan Friderik, je že naslednje leto imenoval drugega glavarja. Očitno je, da so bili Lihtenberški v nemilosti, vendar le začasno, kajti kmalu jih najdemo v službi deželnih knezov Habsburžanov in kot fevdnike krške cerkve.

Četrti Erazmov sin Franc I. je po očetovi smrti prevzel Rifnik in ga posedoval do svoje smrti v letu 1477. Podatkov o njegovi ženi ni, njegovi otroci so bili: Žiga II., Bernardin, Viljem, Valburga in Cecilija.¹⁰²

Ni znano, ali je bil Andrej Liechtenberger, znani sholar in humanist z Rifnika (*Dom. Andreas Liechtenberger de Richnek*), ki se je v letih 1464 do 1466 pojavljal kot priča v raznih listinah, Erazmov sin ali vnuk.¹⁰³

Žiga II. Lichtenberg, sin Franca I., je v letu 1477 po dogovoru med brati prevzel Rifnik kot krški fevd. Že prej je bil solastnik Lihtenberka na

⁹⁶ Hübner III, Tab. 966.

⁹⁷ Stopar, *Grajske stavbe* 5, str. 16.

⁹⁸ www.gradovi.si

⁹⁹ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 182. ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

¹⁰⁰ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

¹⁰¹ Boltežar Lichtenberg je kot metliški glavar in predsedujoči ogradnemu sodišču izdal neko listino (ARS, AS 1063 ZL 1465 IX 13 in Nared, *Dežela*, str. 90): »Walthasar von Lichtenberg des hochgeborenen Fürsten Graf Ulrichs etc. Hauptman der Grafschaft in der Metlin etc...«. Literatura o Metliki sicer na več mestih omenja, da je bil v letu 1456 za metliškega glavarja imenovan neki Baltazar Sevnški (gl. npr. Rus, *Kronika mesta Metlike*, str. 31; Jakič, *Gradovi*, str. 209). Pomota je verjetno nastala zaradi podobnih nazivov obeh gradov v nemščini: Liechtenwald (Sevnica) / Lichtenberg oz. Liechtenwerk (Lihtenberk).

¹⁰² Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 231; ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

¹⁰³ Simoniti, *Humanizem*, str. 120.

⁸⁷ Nared, *Dežela*, str. 311–314, Seznam Kranjcev (1421–1422).

⁸⁸ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 231; Šribar, Valvasorji, str. 126.

⁸⁹ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 231; Šribar, Valvasorji, str. 125.

⁹⁰ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 231.

⁹¹ Baraga, *Kapiteljski arhiv*, št. 42, str. 64; Šribar, Valvasorji, str. 125.

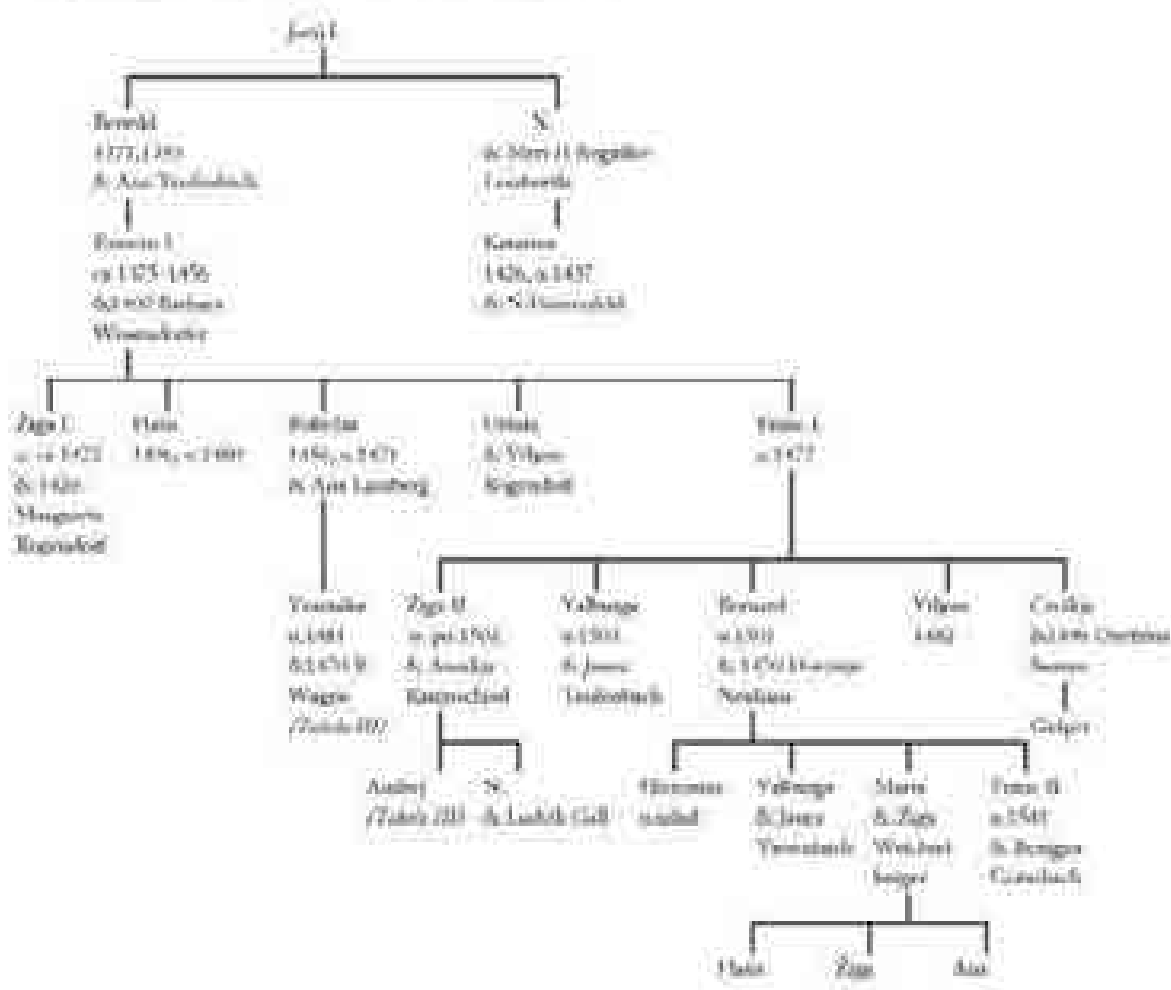
⁹² ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

⁹³ Nared, *Dežela*, str. 38.

⁹⁴ Prav tam, str. 318–319.

⁹⁵ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 231; ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

PAHUKA HICATAHITACIPITONHIOKOTENPAJUSKCA VIKKA

Kranjskem, v službi deželnega kneza pa je upravljal oziroma imel v zakupu več štajerskih fevdov, Forhtenek pri Šoštanju je upravljal od 1477 do 1500, bil je zakupnik deželno knežjih fevdov Kostela (1490–1493), gradu in trškega dvorca v Šoštanju (1491–1493) ter Velenja (1477–1501). V letu 1492 je cesar Friderik III. svojemu zvestemu oskrbniku na Forhteneku in uradniku v Šoštanju in Kacenštajnu na Štajerskem podelil še vinsko gorico.¹⁰⁴ Žiga II. se je poročil z Amalijo, vnukinjo celjskega komornika Jurija Raumschissla, s katero je imel sina Andreja, ki je pomagal ohraniti kranjsko vejo rodbine, ter hčerko, ki se je poročila z Ludvikom Gallom s Šentjurske gore.¹⁰⁵

Valburga, hči Franca I., se je poročila z Janezom Teuffenbachom in je umrla v letu 1503, Cecilija pa se je poročila z Onofrijem Saurauom in njen sin Gašper, mož Felicite Lichtenberg, je podedoval del štajerske dediščine Lichtenbergov.¹⁰⁶

V letu 1482 so bratje Žiga, Bernardin in Viljem »von Liechtenbergk« darovali župniku Jakobu in njegovim naslednikom »zu Tanigkl« za ustanovljeno mašo zadušnico in molitve svoje rodbine njivo, vrt in »unser haws mitsampt der fuerstlicher Freyung zu Sandt Joring aul dem Freyhof bey Anderburg vnd Reichenneg.«¹⁰⁷

Tudi Bernardin, sin Franca I., se je izkazal kot oskrbnik več gradov na Štajerskem. V letih 1467 do 1475 je bil oskrbnik Rogatca, od leta 1480 do 1484 je bil oskrbnik mogočnega konjiškega gradu in gradu Valdek ob Mislinji, po bratrancu Hansu Žusemskem pa je v letu 1480 prevzel oskrbnišvo gradu Žusem (*Süßenheim*), ki ga je opravljal do 1494.¹⁰⁸ Bernardin Lichtenberg naj bi bil tudi med tistimi redkimi plemiči, ki so v avgustu 1475 ušli pokolu v neenaki bitki proti Turkom pri Brežicah. Po nekaterih virih naj bi šele po tej bitki postal

¹⁰⁴ Stopar, *Grajske stavbe* 4, str. 24, 99, 123.

¹⁰⁵ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

106 Hübner III, Tab. 844.

¹⁰⁷ ARS, AS 1063, ZL 1482 VII. 22, Rifnik.

¹⁰⁸ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 237; Stopar, *Grajske stavbe* 4, str. 121; Stopar, *Grajske stavbe* 5, str. 141.

oskrbnik Rogatca.¹⁰⁹ V letu 1470 se je Bernardin poročil s štajersko plemkinjo Dorotejo iz Dobrne (*Neuhaus*). Imela sta štiri ali pet otrok. Sin Hieronim je kmalu umrl, hči Valburga se je poročila z Janezom Tattenbachom, sinom gradiščana Viljema z gradu Štatenberk pri Ptuj, najmlajša hči Marta pa se je poročila z Žigo Weichselbergerjem iz Višnje Gore pri Laškem (*Weichselberger Turn*), ki je bil od leta 1511 do 1515 zakupnik Laškega.¹¹⁰

Bernardinov sin Franc II., ki je bil ob smrti očeta v letu 1501 še mladoleten, je bil zadnji moški potomec štajerske veje Lichtenbergov. Bernardin je pred smrtjo za skrbnika svojemu sinu določil brata Žigo II.¹¹¹

Gregor Liechtenberg (*Liechten[berg?]*), čigar sorodstvene vezi z Erazmovimi sinovi niso znane, je bil v letu 1497 priča listine o inkorporaciji župnije Šmihel novomeškemu kapitlju.¹¹²

Franc II. je podedoval gospostvo Rifnik in Velenje. Rifnik je obdržal do svoje smrti v letu 1541, Velenje pa je v letu 1537 podaril Hansu Wagnu, sinu svojega bratranca Erazma Wagna in vnuku svoje tete v drugem kolenu, Veronike Lichtenberg, poročene Wagen.¹¹³ Hans Wagen je grad Velenje podaril svoji ženi Heleni Pečaher za prineseno doto 2.000 goldinarjev.¹¹⁴ Trdnjavo Rifnik z 61 podložniki v 26 naseljih in 47 rudarskih pravic (*Bergrechte*) je po smrti Franca II. podedoval bratranec Gašper Saurau, sin njegove tete Cecilije, poročene Saurau. Weichselbergerji, otroci njegove sestre Marte, Hans, Žiga in Ana, so se v letu 1545 pisno odpovedali materini dediščini.¹¹⁵

S Francem II., ki z ženo Benigno Gotschach ni imel otrok, je v letu 1541 izumrla štajerska veja Lichtenbergov, medtem ko se je na Kranjskem obdržala še trideset let, in to po zaslugi Andreja Lichtenberga, sina Žige II.¹¹⁶

Ohranila se je originalna listina, ki jo je 17. marca 1546 izdal kralj Ferdinand in s katero je bratoma Hansu in Kristofu Wagnu dovolil, da svoj grb združita z grbom preminulega Franca (II.) Lichtenberga.¹¹⁷ Do leta 1571 pa so rdečega ptiča v svojem grbu še vedno imeli tudi pripadniki rodbine, ki so prebivali na svojem izvornem gradu Lihtenberku na Kranjskem.

Rod Lichtenbergov se nadaljuje na Kranjskem in izumre sredi 16. stoletja

Grad Lihtenberk nikakor ni bil osamljen v času, ko so Lichtenbergi uspešno delovali tudi na Štajerskem. Poleg tega da so bili štajerski člani rodbine ves čas tudi solastniki gradu, so kranjski člani rodbine, Nikolaj, Hans I. in njuni potomci v njem tudi stanovali. V letih 1432 in 1469 je bil omenjen kot solastnik gradu Konrad Lichtenberg. Njegova sestra Agneza je bila poročena z Martinom, zato sta morala biti Konrad in Martin bratranca, nikakor pa nista mogla biti brata.¹¹⁸ Martin je umrl pred letom 1472, kajti v tem letu se je njegova vdova Agneza v ponedeljek po sv. Treh kraljih poročila z Gašperjem Lamtaschom, hčerka Elizabeta pa se je poročila z Mihaelom Zwittrom.¹¹⁹ Brata Martin in Hans II. Lihtenberška sta se v letu 1446 udeležila meddeželnega zbora v Radgoni, ki ga je sklical kralj Friderik IV. zaradi obrambe Štajerske pred Madžari.¹²⁰

V letu 1463 so bili člani rodbine Lichtenberg pohvaljeni, skupaj s člani nekaterih drugih rodbin, ki so v letu 1462 priskočili na pomoč cesarju Frideriku III., ki je imel težave z bratom Albrehtom in Dunajčani.¹²¹ Cesar je takrat izrazil svojo hvaležnost tudi z izboljšavo kranjskega deželne grba. Ob tej slovesnosti je bil med enaintridesetimi plemiči iz Kranjske omenjen Konrad Liechtenberger.¹²²

Kot lastnica ene četrtnine gradu Lihtenberka je bila v letu 1460 navedena Beatrika, hči pokojnega Žige Laaserja in žena Erazma z Dornberka.¹²³ Ni znano, v kakšnem sorodstvu je bila z Lichtenbergi, morda je bila potomka obeh sestra Werdensteinskih, ki sta v letu 1407 s tožbo pred deželnim knezom Ernestom dobili za dediščino četrtno gradu.¹²⁴

Boltežar Lichtenberg, sin Erazma I., se je potem, ko je izgubil gospodarje Celjske in »službo« pri njih, v letu 1459 poravnal z Engelhardom Turjaškim zaradi gradu Kaštel v Zagorju,¹²⁵ vrnil na rodni grad svojih prednikov, Lihtenberk na Kranjskem. Okrog leta 1470 se je že praznovala svatba njegove hčerke Veronike z Boltežarjem I. Wagnom, ki je bil v tem času oskrbnik na deželnoknežjih posestih Hošperk in Šteberk. Oče Boltežar je umrl spomladi 1471.¹²⁶

¹⁰⁹ Valvasor, *Die Ehre*, XV, str. 375, 611; Dimitz, *Krain*, I, str. 287, Radics, *Herbard*, str. 41.

¹¹⁰ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 246; ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

¹¹¹ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

¹¹² Baraga, *Kapiteljski arhiv*, št. 160, str. 107; Šribar, Valvasorji, str. 127.

¹¹³ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg; ARS, AS 744, fasc. XII, Chronologikon, str. 3.

¹¹⁴ Stopar, *Grajske stavbe* 4, str. 123.

¹¹⁵ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 231.

¹¹⁶ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

¹¹⁷ ARS, AS 1063 ZL, 1546 III. 17; Umek, *Erbergi in Dolski arhiv*, str. 53.

¹¹⁸ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

¹¹⁹ ARS, AS 309, XXIX/L, Erazem Lichtenberg, št. 22.

¹²⁰ Nared, *Dežela*, str. 40 sl., ter priloga 3, str. 315 sl.

¹²¹ Schiviz, *Matriken*, str. 498.

¹²² Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 296–298.

¹²³ ARS, AS 309, XXIX/L, Erazem Lichtenberg, št. 6.

¹²⁴ D. Kos, *Vitez in grad*, str. 172 (op. 436).

¹²⁵ Preinfalk, *Auerspergi*, str. 86.

¹²⁶ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg; http://de.wikipedia.org/wiki/Wagen_von_Wagensperg.

Ž. c. Šmartno pri Litiji: detajl nagrobnika Erazma Wagna (foto: Lidija Slana).

Očitno je na starem gradu Lihtenberku pričelo primanjkovati potomcev. Doma je ostala le še Veronika in na njeni poroki je bil tudi njen priletni štajerski stric Žiga I. Ženinu Boltežarju I. Wagnu naj bi Žiga na dan poroke obljubil za Veronikino doto vso posest Lichtenbergov na Kranjskem. Posest je obsegala grad in številne vasi po vsej Dolenjski. Ta listina naj bi bila zadnja, ki jo je izdal Žiga I., potem ga v ohranjenih virih ne zasledimo več.¹²⁷

Veronika je kot gospa Wagen s soprogom do 1479 živela na Hošperku in nato na Šteberku. Rodil se jima je sin Erazem, ona je umrla že po desetih letih zakona, Boltežar pa je upravljal Šteberk do svoje smrti 1499. Kaj se je zgodilo z Lihtenberkom in vso kranjsko posestjo, vsaj delno izkazuje listina, ki jo je v letu 1513 izdal Franc II. s štajerske strani. V listini z dne 7. septembra 1513 Franc II. priznava, da je Boltežar Wagen v letu 1481, torej v letu ženinove smrti, zastavil veliko vasi, vendar je njegov sin Erazem odkupil samo nekaj od tega.¹²⁸ Ob pomanjkanju natančnejših virov lahko le ugibamo, ali je že Franc II. morda odkupil nekaj posesti in morda celo sam grad, tako da se je tam lahko naselil njegov bratranec Andrej, sam pa je obdržal štajerske posesti, ki jih je potem predal Erazmovemu sinu Hansu Wagnu in nečaku Gašperju Saurauu. Morda pa je kranjske posesti odkupil že Andrejev oče Žiga

II., ki je bil dovolj premožen, da mu to ne bi povzročilo finančnih težav. Posest zdaj ni bila več tako obširna kot pred slabimi sto leti, ko jo je popisal patriarh Anton, obsegala je le stari grad in nekaj vasi naokrog.

Andrej Lichtenberg se je okrog leta 1495 poročil z Barbaro Nebelsberg z dvora Magolnik (*Nebelsberg*) blizu Svibnega.¹²⁹ Živela sta na Lihtenberku, o velikem premoženju, ki so ga imeli predniki, ni bilo več sledu, vendar je bilo dovolj za stanu primerno življenje. Rodili so se jima najmanj štirje otroci in v letu 1511 je družina doživela potres, ki je uničil ali vsaj razmajal precej srednjeveških grajskih stavb na Kranjskem in verjetno tudi Lihtenberku ni prizanesel.

Andrejeva hči Margareta se je v nedeljo po sv. Martinu 1519 poročila z Janezom Schwabom s Tuštanja. Agneza je postala redovnica, nato v letu 1542 priorka v Velesovem in je umrla v letu 1553, najmlajša Ana se je na petek pred sv. Katarino v letu 1536 poročila s Sebastijanom Auerspergom iz mlajše dolenjske veje. Sinu Žigi III. pa je bilo namenjeno, da še nekaj let nadaljuje starodavni rod.¹³⁰

Andrej Lichtenberg je v letu 1519 sklenil z bratranecem in sosedom Erazmom Wagnom sporazum glede nekega gozda, ki naj bi pripadal obema.¹³¹

V letu 1526 je Andrej Lichtenberg izdal zadolžnico sinu Žigi in ta jo je prevzel.¹³² Od tu se Andrej v pisnih virih ne pojavlja več. Bratranec Erazem Wagen je umrl že leta 1522, kar je razvidno iz nagrobnika v cerkvi v Šmartnu pri Litiji.

Ž. c. Šmartno pri Litiji: grba družin Lichtenberg in Purgstall – detajl z nagrobnika Erazma II. Lichtenberga (foto: Lidija Slana).

¹²⁹ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

¹³⁰ ARS, AS 309, XXIX/L, Erazem Lichtenberg, št. 4, 12, 13, 24.

¹³¹ ARS, AS 309, XXIX/L, Erazem Lichtenberg, št. 42.

¹³² ARS, AS 309, XXIX/L, Erazem Lichtenberg, št. 36.

¹²⁷ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

¹²⁸ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg; ARS, AS 744, fasc. XII, Chronologikon, str. 3.

Žiga III. se je v ponedeljek po dnevu sv. Vincenca 1526 oženil z Uršulo Purgstall,¹³³ ki je bila že vdova po Juriju Gallu in je v zakon pripeljala sinčka Martina. Z Žigo sta imela sina Erazma II. in hčer Ano, ki je 18. januarja 1551 sklenila poročno pogodbo s Hansom Khislom, a je umrla že nekaj let po poroki.¹³⁴

Zaradi financiranja obrambe proti Turkom je kralj Ferdinand I. že v letu 1526 zahteval od samostanov izročitev cerkvenih dragocenosti, kasneje pa je od njih terjal tudi velike vsote »posojil«, ki pa jim niso bila nikoli vrnjena. Samostani so morali najemati posojila pri plemičih in meščanih ter jim v ta namen zastavljali svojo zemljo, ki je ponavadi niso več mogli odkupiti.¹³⁵ Tako je Žiga za posojilo 200 goldinarjev samostanu Pleterje v letu 1537 pridobil v zastavo samostansko posest v Dolenjih in Gorenjih Raduljah (Radeljci) pri Bučki, Gorenjem in Dolenjem Močvirju in v Zaborštu. Del te posesti je samostan odkupil, kajti v letu 1544 je ta z Žigo zamenjal kmetije v Dolenjih Raduljah in v Dolenjem Močvirju.¹³⁶

V letu 1541 je Žiga izstavil menjalno pismo z Adamom Auerspergom v zvezi z neko kmetijo, po letu 1544 pa o njem ni več glasu.¹³⁷ Žena Uršula je umrla že v letu 1543, potem ko je 2. avgusta tega leta napravila oporoko.¹³⁸

Ž. c. Šmartno pri Litiji: grba družin Lichtenberg in Dietrichstein – detajl z nagrobnika Erazma II. Lichtenberga (foto: Lidija Slana).

Žigov naslednik Erazem II. je bil poleg Lihtenberka tudi lastnik gradov Radeljca in Mokronog. Najpogosteje se je nazival Erazem z Radeljce. To morda pomeni, da je prav on na temeljih nekdanjega srednjeveškega dvorca na tem mestu zgradil grad Radeljca, ki je bil udobnejši in morda tudi varnejši od Lihtenberka, razmajanega zaradi posledic potresa. Tudi Erazem je prejel od samostana Pleterje za dano posojilo 23 podložnikov in nekaj njiv pri Mokronogu.¹³⁹

Erazem se je 30. oktobra 1546 v Ljubljani poročil z Magdaleno Dietrichstein.¹⁴⁰ Imela sta dva otroka, Agnezo in Volfa Ditrika. Volf Ditrik je tako postal prvi Lichtenberg, ki je ob krstu dobil dve imeni, kar je v tistem času na Kranjskem že postala velika moda.¹⁴¹

Erazem v letu 1566 še ni bil star 40 let, a je spomladi ob slutnji bližnje smrti že napravil oporoko. V njej je ženi Magdaleni zapustil Radeljco in Mokronog ter pol Lihtenberka, vse z namenom, da bo otroka vzgojila njenemu stanu primerno, da bo hčerki pripravila svatbo ter ji priskrbelo poročno obleko in vse, kar ob poroki pritiče devici plemenitega rodu, poleg dote 600 goldinarjev in zlate verige za 102 dukata. Zapisal je tudi, da v primeru izumrtja moškega rodu vse podeduje hči. Morda je bil mali Volf Ditrik zelo bolehen otrok. V testamentu se je spomnil tudi svojega polbrata Martina Galla, s katerim sta se zelo dobro razumela, ter volil njemu in njegovim dedičem vas »Jelohonaz«¹⁴² z osmimi in vas »Onel«¹⁴³ s tremi hubami.¹⁴⁴

Erazem II. očitno ni dočakal poroke hčerke Agneze, ki je bila 6. novembra 1566. Agneza je kot hči pokojnega Erazma z Radeljce in kot soproga Danijela Obračana s Starega gradu pri Otočcu na ta dan izdala odpovedno pismo za prejeto doto v delnem znesku 400 goldinarjev ob prisotnosti bratranca Jurija Schwaba s Tuštanja, svaka Hansa Khisla in Martina Galla Gallensteina z gradu Knežija ter Mavricija Dietrichsteina, skrbnikov mladoletnega brata Volfa Ditrika.¹⁴⁵ Agneza je kmalu po poroki umrla in vdovec Danijel se je še enkrat poročil, vendar tudi z drugo ženo ni imel potomcev.¹⁴⁶

Erazmov nagrobnik, ki je še vedno viden v cerkvi v Šmartnu pri Litiji, prikazuje, da je umrl 4. marca 1566. Presenetljivo pa je, da je bil njegov zapuščinski inventar sestavljen šele 30. marca in 4. aprila 1572.¹⁴⁷ Praviloma se je zapuščinski inventar sestavljal do pol leta po smrti, v tem primeru pa je

¹³⁹ Mlinarič, *Kartuzija Pleterje*, str. 186.

¹⁴⁰ ARS, AS 309, XXIX/L, Erazem Lichtenberg, št. 35.

¹⁴¹ Zvanut, *Od viteza*, str. 29.

¹⁴² ARS, AS 309, XXIX/L, Erazem Lichtenberg, oporoka.

¹⁴³ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

¹⁴⁴ Otorepec, Stari grad, str. 69; ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

¹⁴⁵ ARS, AS 309, XXIX/L, Erazem Lichtenberg.

¹³³ ARS, AS 309, XXIX/L, Erazem Lichtenberg, št. 2, 14.

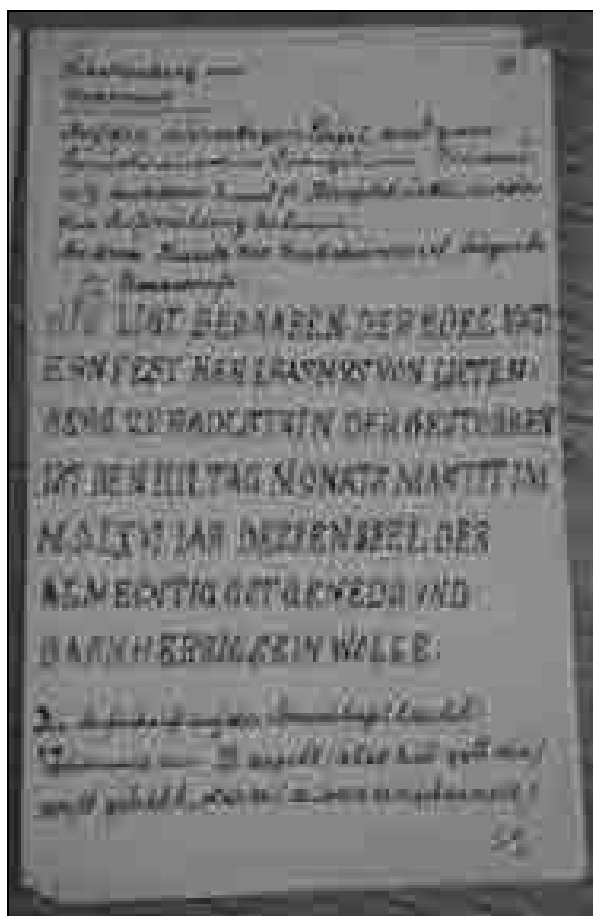
¹³⁴ ARS, AS 309, XXIX/L, Erazem Lichtenberg, št. 1, 3, 9; Žabota, *Rodbina Khisl*, str. 14.

¹³⁵ Mlinarič, *Kartuzija Pleterje*, str. 184.

¹³⁶ Prav tam, str. 185.

¹³⁷ ARS, AS 309, XXIX/L, Erazem Lichtenberg, št. 40.

¹³⁸ ARS, AS 309, XXIX/L, Erazem Lichtenberg, št. 15.

Ž. c. Šmartno pri Litiji: nagrobnik Erazma II. Lichtenberga (foto: Lidija Slana)
in prepis z okvirja nagrobnika (ZAL, LJU 340, šk. XXII).

bil sestavljen šele po šestih letih od njegove smrti in skoraj leto dni po smrti njegovega mladoletnega sina Volfa Ditrika.

Volf Ditrik je umrl v letu 1571.¹⁴⁶ Rodbina Lichtenberg je ostala brez moških potomcev, vendar je po ženski strani spet oživila in se kot ptič Feniks vzdignila še više, kot je bila kdajkoli prej.

Kljub temu da naj bi se v letu 1571 s smrtjo Volfa Ditrika nepreklicno končala moška linija plemiške rodbine Lichtenbergov, se je v virih pojavil neki kranjski plemič Gašper Lichtenberg, ki naj bi ga nadvojvoda Karel 5. maja 1573 počastil s 150 goldinarjev vredno srebrno kupo v priznanje za njegovo prizadevanje pri nadvojvodovi poroki v Gradcu!¹⁴⁷

V letu 1573 je v dokončno potrditev, da je rodbina Lichtenberg izumrla, nadvojvoda Karel v Gradcu sinovoma Margarete Lichtenberg, poročene Schwab, Juriju in Krištofu, dovolil, da sta grb

preminulega Volfa Ditrika Lichtenberga, združila s svojim grbom. Tako se je rdeči ptič Lichtenbergov za nekaj nadaljnjih stoletij pridružil modremu levu Schwabov. Še več, v letu 1575 so Schwabi od nadvojvode Karla prejeli dovoljenje, da se lahko odtlej imenujejo Schwab pl. Lichtenberg. Tako tudi starodavni priimek Lichtenberg ni utonil v pozabo.¹⁴⁸

Žalostna usoda starega gradu

Na podlagi Erazmovega testamenta bi morala njegovo posest po sinovi smrti podedovati hči Agneza, poročena Obračan, vendar je bila ta v letu 1571 že pokojna in Lihtenberk je prešel na potomce Erazmove tete Margarete, poročene Schwab. V njem je prebival njen vnuk Martin Bertold Schwab-Lichtenberg, v letu 1630 pa je verjetno postal dota njegove hčere Regine Elizabete, ki se je v tem letu poročila z Janezom Jurijem Kaysellom.¹⁴⁹

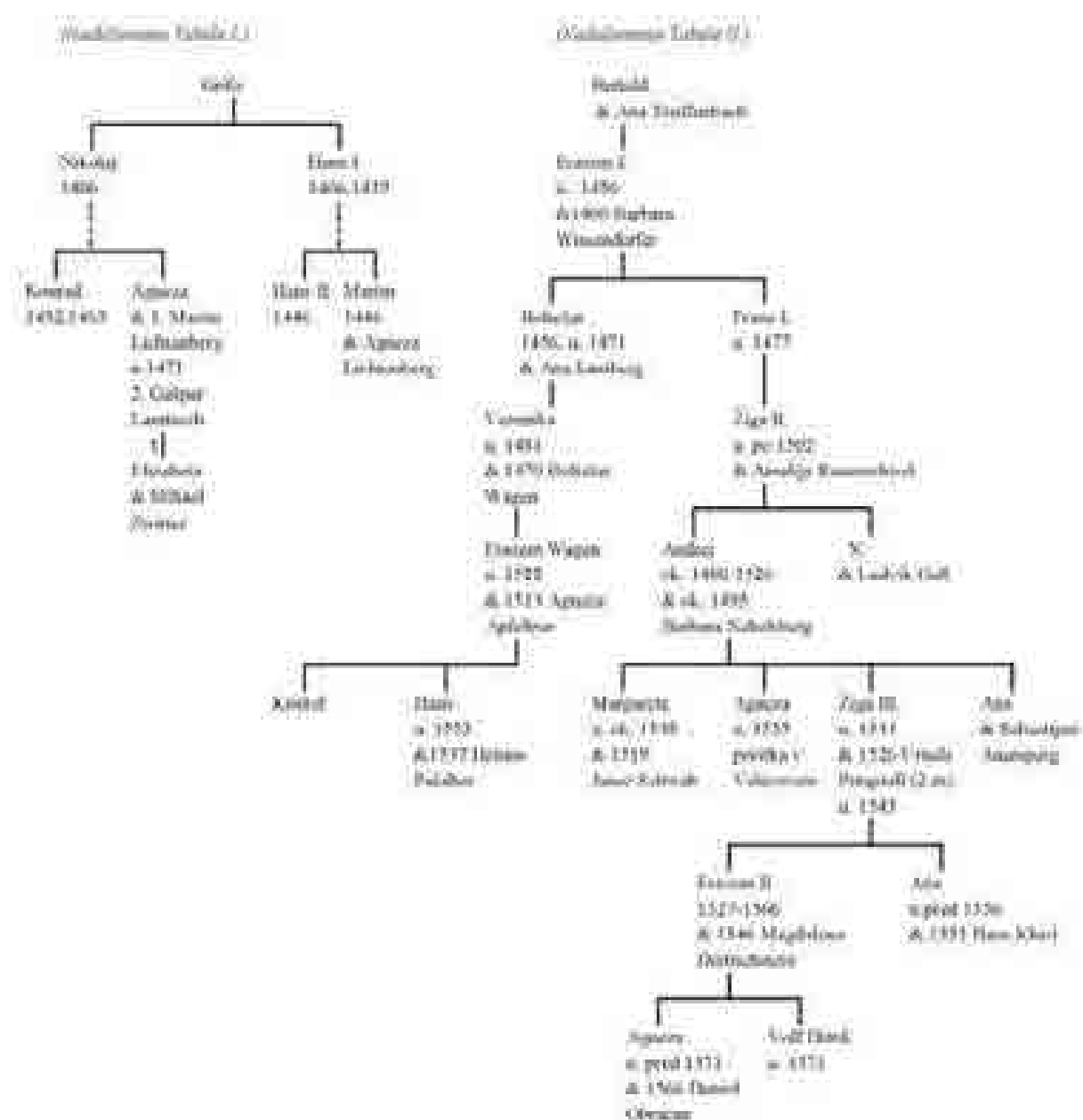
¹⁴⁶ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

¹⁴⁷ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

¹⁴⁸ Slana, Lichtenbergi na Tuštanju, str. 174.

¹⁴⁹ ZAL, LJU 340, šk. XXII, geslo Lichtenberg.

TABELA III: STANI LIHTENBERGA – LUDVIGOVA KRONIKA

Skromni ostanki Lihtenberka leta 2011 (foto L. Slana).

Regina Elizabeta in Janez Jurij Kaysell sta imela šest otrok, od katerih se je najmlajši sin Franc Albreht poročil z daljno sestrično, hčerko Franca Kristofa II. Schwab-Lichtenberga in v letu 1668 postal baron.¹⁵³

Lihtenberk je bil od potresa 1511 precej razmazan in že Janez Jurij Kaysell je nekaj grajskega kamna po letu 1634 uporabil kot kamnolom za povečanje Bogenšperka, kar je nadaljeval Janez Vajkard Valvasor, ki je v letu 1672 kupil Bogenšperk in Lihtenberk od Jurijevega sina Franca Albrehta.¹⁵⁴

Starodavni grad, ki je od 12. stoletja spremljal usodo »svoje« rodline in bil priča spremembam ob napredovanju Kranjske v deželo in vojvodino, je ob koncu 17. stoletja postal skromna razvalina. Na vrsti je bil Tuštanj pri Moravčah, na katerem so potomci graditeljev Lihtenberka osnovali eno najbolj razvejenih in premožnih rodbin na Kranjskem. Lihtenberk kot izvorni grad ministerialne rodbine je bil pozabljen; vlogo izvirnega gradu rodbine Schwab-Lichtenberg je prevzel Tuštanj in to vlogo ohranil ves čas, čeprav je rodbina v naslednjih stoletjih gospodarila na še najmanj petdesetih drugih gradovih in posestvih na Kranjskem in Notranjskem.¹⁵⁵

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije Ljubljana.

AS 309 – Zapuščinski inventarji.

AS 744 – Graščinski arhiv Koča vas, fasc. XII.

Schollmayer-Lichtenberg, Heinrich: *Stammtafel der Lichtenberg in Krain (Nur nach urkundlichen Quellen)*. Zusammengestellt von H.S.L., Hallerstein 1922. Tipkopis.

Schollmayer-Lichtenberg, Heinrich: *Chronologikon über die Herren von Lichtenberg in Krain von ihrer ersten Erwähnung an, bis zu ihren Erlöschen, mit Wolf Dietrich v. L., 1571*. Rokopis.

AS 1063 ZL – Zbirka listin.

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana.

ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXII.

OBJAVLJENI VIRI

Baraga, France: *Kapiteljski arhiv Novo Mesto. Regesti listin in popis gradiva*. Acta Ecclesiastica Sloveniae 17. Ljubljana : Inštitut za zgodovino Cerkev pri Teološki fakulteti v Ljubljani, 1995.

Baraga, France, *Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku*. 6/1, Listine 1246–1255. Thesaurus memoriae, Fontes 2. Ljubljana : Založba ZRC, 1995.

¹⁵³ ARS, AS 744, fasc. XII, Stammtafel, str. 9.

¹⁵⁴ Valvasor, *Die Ehre* XI, str. 341.

¹⁵⁵ Za nadaljnjo zgodovino Lichtenbergov glej: Slana, Lichtenbergi na Tuštanju, str. 171–200.

- Bernhard, Günther: *Documenta Patriarchalia res gestas Slovenica Illustrantia. Listine oglejskih patriarhov za slovensko ozemlje in listine samostanov v Stični in Gornjem Gradu (1120–1251)*. Dunaj : Slovenski znanstveni inštitut, 2006.
- Bizjak, Matjaž - Preinfalk, Miha: *Turjaška knjiga listin II: Dokumenti 15. stoletja*. Thesaurus memoriae, Fontes 8. Ljubljana : Založba ZRC, 2009.
- Kos, Franc: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku III–V*. Ljubljana : Leonova družba, 1911, 1915, 1928.
- MDC – *Monumenta historica ducatus Carinthiae I–IV* in Ergänzungsheft. Ed. August von Jaksch. Klagenfurt : Kleinmayr, 1896–1906, 1915; V–X. Ed. Hermann Wiessner. Klagenfurt : Geschichtsverein für Kärnten, 1956–1968.
- Otorepec, Božo: *Gradivo za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine) 1270–1405*. Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana, 1995.
- Preinfalk, Miha Bizjak, Matjaž: *Turjaška knjiga listin I: Listine iz zasebnih arhivov kranjske grofovske in knežje linije Turjaških (Auerspergov) (1218–1400)*. Thesaurus memoriae, Fontes 6. Ljubljana : Založba ZRC, 2008.
- TEA – *Thesaurus ecclesiae Aquilejensis*. Edidit Joseph Bianchi. Udine : 1847.
- UBKr – *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain I, II*. Ed. Franz Schumi. Laibach Verlag des Herausgebers, 1882/3, 1884 u. 1887.
- Umek, Ema: *Erbergi in Dolski arhiv*. Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 1991.
- NEOBJAVLJEN VIR
- GSZ – Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku. Avtor Božo Otorepec, v tipkopisu na zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU v Ljubljani.
- INTERNETNI VIRI
- <http://austroarchiv.com>
<http://www.grboslovje.si/figureorel.php>
http://de.wikipedia.org/wiki/Palman_Bracht
http://de.wikipedia.org/wiki/Wagen_von_Wagenspurg
<http://www.rambow.de/genealogische-tabellen.html> (glej Hübner III.)
www.gradovi.si
- LITERATURA
- Dimitz, August: *Geschichte Krains von den ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813, I–IV*. Laibach : Ignaz Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1874–1876.
- Grebenc, Jože M.: *Gospodarska ustanovitve Stične ali njena dotacija leta 1135*. Stična : Samostan Stična, 1973.
- Hauptmann, Ljudmil: Grofovi Višnjegorski. *Rad JAZU* 250, Zagreb 1935, str. 215–239.
- Hauptmann, Ljudmil: *Nastanek in razvoj Kranjske*. Ljubljana : Slovenska matica, 1999.
- Hübner, Johann: *Genealogische Tabellen. Nebst denen darzu gehörigen genealogischen Fragen. Dritter Theil*. (Hübner III). Leipzig : Bei Joh. Friedr. Gleditschens seel. Sohn, 1728.
- Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi. Leksikon slovenske grajske zapuščine* (dopolnjen natis). Ljubljana : DZS, 1997.
- Jaksch, August von: *Geschichte Kärntens bis 1335*. Klagenfurt : Verlegt bei Ferd. Kleinmayr, 1916.
- Kohla, Franz X., Metnitz, G.A., Moro, Gotbert: *Kärntner Burgenkunde. Ergebnisse und Hinweise in Übersicht. Erster Teil, Kärntens Burgen, Schlösser, Ansitze und wehrhafte Stätten*. Klagenfurt : Geschichtsverein für Kärnten, 1973.
- Komac, Andrej: *Od mejne grofije do dežele. Ulrik III. Spanheim in Kranjska v 13. stoletju*. Pripravil in uredil Miha Kosi. Thesaurus memoriae, Dissertationes 5. Ljubljana : Založba ZRC, 2006.
- Kos, Dušan: *Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana : Založba ZRC, 2005.
- Kosi, Miha: *Potujoči srednji vek. Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*. Ljubljana : Založba ZRC, 1998.
- Mlinarič, Jože: *Kartuzija Pleterje 1403–1595*. Pleterje : Kartuzija Pleterje, 1982.
- Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1484*. Novo mesto : Dolenjska založba, 1995.
- Nared, Andrej: *Dežela – knez – stanovi. Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518*. Thesaurus memoriae, Dissertationes 7. Ljubljana : Založba ZRC, 2009.
- Okoliš, Stane: Patriarh Bertold v politiki družine Andechs. *Groffe Andeško-Meranski, prispevki k zgodovini Evrope v visokem srednjem veku. Zbornik razprav z mednarodnega simpozija v Kamniku*. Kamnik : Zveza kulturnih organizacij, 2002, str. 165–184.
- Otorepec, Božo: Stari grad pri Novem mestu in njegovi lastniki. *Dolenjski zbornik* 1990, Novo mesto, 1991, str. 59–86.
- Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, Band 10. München : Verlag R. Oldenburg, 1962.
- Preinfalk, Miha: *Auerspergi, Po sledih mogočnega turra*. Thesaurus memoriae, Dissertationes 4. Ljubljana : Založba ZRC, 2005.

- Radics, Peter von: *Herbard VIII. Freiherr zu Auerperg*. Wien: Wilhelm Braumüller, 1862.
- Rus, Zvonko: *Kronika mesta Metlike I. Od 12. stoletja do leta 1941*. Knjižna zbirka Belokranjskega muzejskega društva št. 9, Metlika : Belokranjsko muzejsko društvo, 1999.
- Sapač, Igor: *Grajske stavbe v zahodni Sloveniji. Zgornja Vipavska dolina*. (Grajske stavbe 20). Ljubljana : Viharnik, 2002.
- Sapač, Igor: *Razvoj grajske arhitekture na Dolenjskem in v Beli krajini*. Ljubljana : Fakulteta za arhitekturo, 2003 (diplomsko delo).
- Schivizhoffen, Schiviz von: *Der Adel in den Matriten des Herzogtums Krain*. Görz : Goriska tiskarna, 1905.
- Schütz, Alois: Henrik Istrski in njegova povezava s kraljevim umorom v Bambergu. *Große Andeško-Meranski, prispieki k zgodovini Evrope v visokem srednjem veku. Zbornik razprav z mednarodnega simpozija v Kamniku*. Kamnik : Zveza kulturnih organizacij, 2002, str. 123–132.
- Simoniti, Primož: *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*. Ljubljana : Slovenska matica, 1979.
- Skubic, Anton: *Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine*. Buenos Aires : Baraga S.R.L., 1976.
- Slana, Lidija: Lichtenbergi na Tuštanju. *Kronika* 57, II/2009, str. 171–200.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : DZS, 1982.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji, II. Dolenjska, Med Bogenšperkom in Mokricami*. (Grajske stavbe 13). Ljubljana : Viharnik, 2001.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Med Kozjanskim in porečjem Save*. (Grajske stavbe 5). Ljubljana : Viharnik, 1993.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Med Solčavskim in Kobanskim*. (Grajske stavbe 4). Ljubljana : Viharnik, 1993.
- Šribar, Ljudmila: Valvasorji v Leskovcu pri Krškem. *Janez Vajkard Valvasor in Krško*. Krško : Valvasorjev raziskovalni center Krško, 2008, str. 117–145.
- Štupar-Šumi, Nataša: *Stavbna dediščina na Krasu*. Ljubljana : Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani, 1996 (doktorska disertacija).
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre des Herzogtums Krain*. Nürnberg 1689 (faksimilirana izdaja, Ljubljana : Mladinska knjiga, München : Rudolf Trofenik, 1971).
- Žabota, Barbara: Rodbina Khisl. Novoveška zgodba o uspehu. *Kronika* 51, 1/2003, str. 1–26.
- Žvanut, Maja: *Od viteza do gospoda*. Ljubljana : Viharnik, 1994.

S U M M A R Y

The Lichtenberg Castle and its owners throughout centuries

The Lichtenberg Castle near Litija, one of the oldest castles in Carniola, was probably constructed at the end of the 12th century. The castle was given its name by the Knights of Lichtenberg, ministeriales of the Counts of Weichselberg (present-day Višnja Gora), the founders of the monastery in Stična. The castle was a sturdy four-storey building standing on the hill near the trail leading from the Sava River towards Lower Carniola (present-day Dolenjska).

After the extinction of the Counts of Weichselberg the Lichtenbergs became the ministeriales of their heirs, Counts of Andechs, and after the death of Henry IV of Andechs, the castle and the ministeriales passed into the hands of the deceased's brother, Berthold of Andechs, Patriarch of Aquileia. After the turbulent 13th and 14th centuries, when the castle was on the verge of being torn down several times, the situation somewhat improved when the Habsburgs took over the power. Thus, the castle remained in the possession of the Aquileian patriarchs until 1445, when they relinquished their secular authority. Then the castle became a fief that was thenceforth to be granted by the Duke of Carniola.

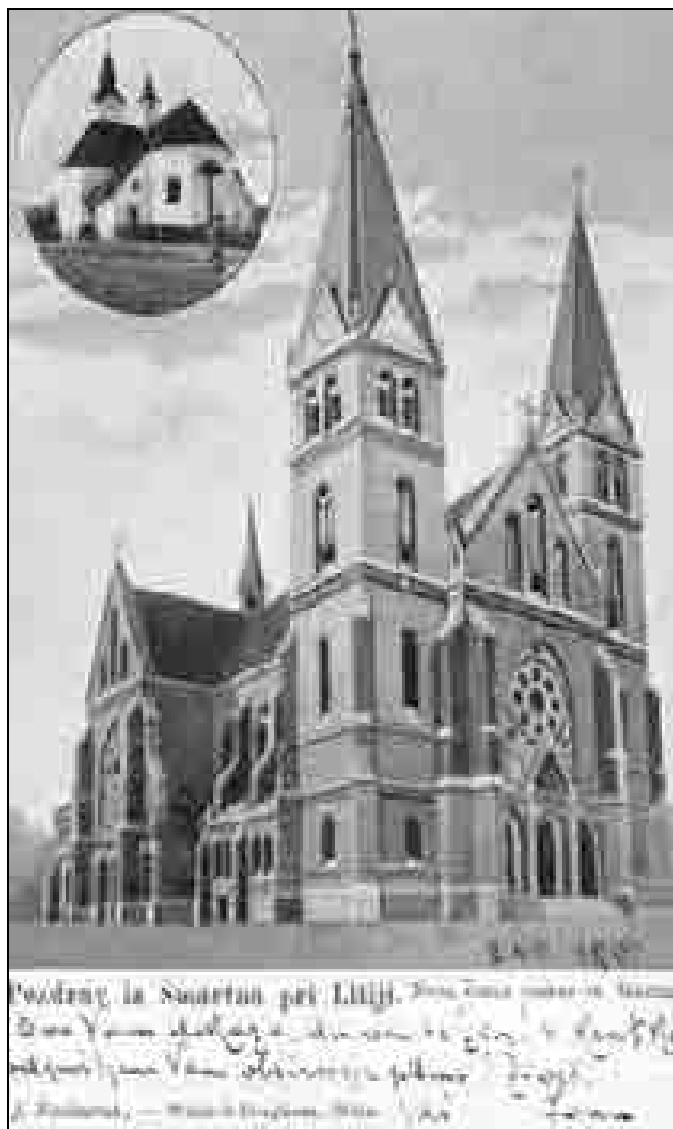
The family of the Knights of Lichtenberg resided in the castle ever since their arrival in Carniola. They were mentioned in the earliest lists of Carniolan nobles. The Lichtenbergs acquired significant estates in Lower Carniola through purchase, exchange and probably also marriage. At the end of the 14th century and in the first half of the 15th century some members of the family performed lucrative services to the Counts of Celje and the Church in Gurk, where they leased and administered several important castles in Styria (present-day Štajerska). In return for their loyal services the Counts of Celje granted them a considerable number of fiefs. After Counts of Celje became extinct in 1456 the Lichtenbergs became the loyal subjects of the provincial duke, but they retained their Styrian estates until the extinction of the Styrian branch of the family in 1541. These estates were inherited by their relatives, i.e. the Wagens and the Sauraus.

In 1471 Balthazar Wagen got into the possession of the Lichtenberg Castle and the Carniolan estates through his marriage to Veronika Lichtenberg. After her death in 1481 Balthazar pledged most of the estates, so that in the early 16th century

his landed property was reduced to the castle and its immediate surroundings. Veronika's nephew Andreas Lichtenberg moved to the castle, whereas her son Erasmus Wagen lived in the nearby Bogenšperk (Wagensberg) Castle, which he had probably built himself.

The descendants of Andreas Lichtenberg were his daughter Margareta, who in 1519 married Johann Schwab from Tuštanj (Tuffstein) pri Moravče, and his son Sigismund, who in 1526 took over the Lichtenberg Castle. In 1544 Veronika's son Erasmus and her daughter Ana, married Khisl, became the co-owners of the castle. Erasmus died in

1566 and his minor son Wolf Dietrich, the last male descendant of the Lichtenbergs, died in 1571. The castle and the adjacent estate was inherited by the descendants of Erasmus' aunt Margareta, married Schwab, who also resided there until the castle was assigned as dowry to Margareta's great-granddaughter Regina Elisabeth, who in 1634 moved to the Bogenšperk Castle with her husband Georg Kaysell. The Lichtenberg Castle was converted into a quarry for the reconstruction of the Bogenšperk Castle, which removed almost any trace of its existence.

Nova župnijska cerkev sv. Martina v Šmartnu pri Litiji na razglednici, odposlani leta 1901 (Brilej, Spomin na Litijo, str. 129).